

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

---

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES



ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ  
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ  
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ»

Ανταγωνιστικές τοπικότητες και έμφυλοι ρόλοι στην Ζαγορά, Πηλίου:  
Η γυναικεία κοινωνικοποίηση ως παράγοντας κατασκευής και αναπαραγωγής της  
τοπικής ταυτότητας

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελένη Καρακίτσιου

Αθήνα, 2018

Τριμελής Επιτροπή

Νίκη Μαρωνίτη, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Γεράσιμος Μακρής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Λεωνίδας Οικονόμου, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ελένη Καρακίτσιου

All rights reserved. Μεεπιφύλαξηπαντός δικαιώματος

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

## Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς την υποστήριξη της επιβλέπουσας καθηγήτριας κας. Ν. Μαρωνίτη μέσω της καθοδήγησης και της εμπιστοσύνης που μου έδειξε. Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κο. Γ. Μακρή και τον κο. Λ. Οικονόμου για τη συμβολή τους μέσω των παρατηρήσεων τους στην εξέλιξη της διπλωματικής εργασίας και της συνολικής ακαδημαϊκής τους παρουσίας κατά το διάστημα των μεταπτυχιακών σπουδών μου. Αναπόσπαστο κομμάτι της παρούσας εργασίας, αποτελούν οι άνθρωποι του χωριού μου, της Ζαγοράς και κυρίως οι γυναίκες της συνοικίας της Αγίας Παρασκευής, τους οποίους ευχαριστώ θερμά για την συμμετοχή, συνεργασία, καλή τους διάθεση και προθυμία να απαντήσουν στις ερωτήσεις μου και να υποστούν την παρουσία μου στις καθημερινές τους συναντήσεις. Τέλος, δε θα μπορούσα να παραλείψω την οικογένειά μου για την υπομονή και την μέγιστη υποστήριξη κατά την διάρκεια τόσο της ερευνητικής διαδικασίας και συγγραφής της παρούσας εργασίας όσο και των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

## Περιεχόμενα

Εισαγωγή .....	7
Θεωρητικό πλαίσιο .....	12
Ο αξιακός κώδικας «τιμής και ντροπής» και η συμβολή του στην κατασκευή της ταυτότητας του κοινωνικού φύλου στην Ελλάδα .....	15
Το «οικιακό» και «δημόσιο» ως φορέας έμφυλης διάκρισης .....	17
Τοπικότητα, συνοικία και κοινωνική δομή.....	24
Ερευνητική περιοχή- Ιστορικό πλαίσιο και κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον .....	27
Ιστορικότητα και παράδοση ως παράγοντας ταξινόμησης.....	27
Αγροτική παραγωγή- συνεταιριστικό πνεύμα- κοινοτισμός.....	29
Ζητήματα ανταγωνιστικών τοπικοτήτων .....	31
Έμφυλοι ρόλοι και χωρικότητες στην Αγία Παρασκευή, Ζαγοράς.....	35
Οικιακότητα και κοινωνικοποίηση των γυναικών- Πρωινές συναντήσεις για καφέ και συζήτηση.....	38
Συμπεράσματα .....	48
Βιβλιογραφία .....	53

## Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο την διερεύνηση των στρατηγικών κατασκευής της τοπικότητας και της αίσθησης του ανήκειν, μέσα από την αναπαραγωγή των έμφυλων ρόλων, υπό το πρίσμα του αξιακού διπόλου «οικιακό/ιδιωτικό» - «δημόσιο». Σκοπός της συγκεκριμένης ερευνητικής διαδικασίας αποτελεί η κατανόηση της συγκρότησης και της ερμηνείας της τοπικής ταυτότητας στην συνοικία της Αγίας Παρασκευής, στο χωριό Ζαγορά, Πηλίου καθώς και η ανάδειξη της σημασίας της γυναικείας κοινωνικοποίησης ως παράγοντας κοινωνικής επιρροής και αναπαραγωγής αυτής της τοπικότητας. Το εθνογραφικό παράδειγμα που θα αποτελέσει τον άξονα της εργασίας είναι οι καθημερινές, πρωινές ανταλλαγές επισκέψεων μεταξύ των γυναικών της Αγίας Παρασκευής στις οικίες τους.

Το πρώτο μέρος της εργασίας εξετάζει τις θεωρητικές προσεγγίσεις γύρω από το αξιακό δίπολο «οικιακό» και «δημόσιο» καθώς και τις διαδικασίες κατασκευής και αναπαραγωγής της τοπικότητας. Το δεύτερο μέρος της εργασίας αναφέρεται στο ερευνητικό παράδειγμα ξεκινώντας από μια σύντομη αναδρομή στους ιστορικούς παράγοντες διαμόρφωσης των ανταγωνιστικών τοπικοτήτων της περιοχής και εν συνεχεία διερευνώντας τη σημασία των μορφών κοινωνικοποίησης των γυναικών της συνοικίας της Αγίας Παρασκευής.

Μέσω της επιτόπιας έρευνας και της συμμετοχικής παρατήρησης έγινε φανερό ότι οι έμφυλοι ρόλοι στην Αγία Παρασκευή δεν ταυτίζονται με τις έννοιες του «οικιακού/ιδιωτικού» και «δημόσιου» αλλά αντίθετα τόσο οι γυναίκες όσο και οι άνδρες αποτελούν υποκείμενα με δράση που επηρεάζουν την κοινωνική κατασκευή. Οι γυναίκες μέσα από την ανταλλαγή των επισκέψεων σωματοποιούν την έννοια της τοπικότητας, συμβάλλοντας στην διατήρηση της κοινωνικής δομής και της αίσθησης του ανήκειν στην συνοικία τους. Αυτή η μορφή κοινότητας, εγείρει ζητήματα τοπικής ταξινόμησης στο πλαίσιο του χωριού, αποδομώντας ταυτόχρονα τα έμφυλα στερεότυπα της κοινωνικής δράσης.

*Λέξεις- κλειδιά:* Τοπικότητα, έμφυλοι ρόλοι, γυναικεία κοινωνικοποίηση, «οικιακό/ιδιωτικό»- «δημόσιο»

**Competitive localities and gender roles in Zagora, Pelion:  
The female sociability as a constructive and reproductive factor of the local  
identity**

**Eleni Karakitsiou**

**Abstract**

This present paper aims at exploring the strategies of constructing locality and sense of belonging, through the reproduction of the stereotyped gender identities, in the light of the "domestic / private" - "public" dichotomy. The purpose of this research is to understand the construction and interpretation of the local identity in the area of Agia Paraskevi, at the village of Zagora, Pelion as well as the importance of women's sociability as a factor of social influence and reproduction of this locality. The ethnographic example that will be the pillar of this paper is the day-to-day, morning visits of the women of Agia Paraskevi at their houses.

The first part of the thesis examines the theoretical approaches around the "domestic" and "public» dichotomy as well as the processes of constructing and reproducing locality. The second part of the thesis refers to the fieldwork research starting from a brief review of the historical factors shaping the region's competitive localities, and concluding with the investigation of the importance of the forms of socialization that women of Agia Paraskevi use.

Through the fieldwork research and participatory observation it became clear that the gender roles in Agia Paraskevi do not coincide with the concepts of "domestic / private" and "public" but on the contrary, both women and men are acting subjects that affect social construction. Women, through the exchange of visits, mold the concept of locality, contributing to maintaining the social structure and sensitivity of the region. This form of community creates local classification issues within the village that deconstruct the gender stereotypes of social action.

*Key words:* Locality, gender roles, women's sociability, "private/domestic"- "public" dichotomy

## Εισαγωγή

Η έννοια της ταυτότητας, και κυρίως η διερεύνησή της, έχει αποτελέσει κεντρικό πυρήνα της ανθρωπολογικής έρευνας τα τελευταία χρόνια. Στο πλαίσιο της μετανεωτερικότητας όπου τα υποκείμενα συγκροτούνται σε ένα κατακερματισμένο κόσμο, οι ταυτότητες είναι ρευστές και αποτέλεσμα κοινωνικής κατασκευής. Η αίσθηση του ανήκειν, η χωρική διάσταση ενός τόπου και η κοινότητα είναι σημαντικοί παράγοντες για την τοπική νοηματοδότηση. Επιπλέον η φύση της ελληνικής κοινωνίας και οι σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων, καθώς και η πολιτισμική εννοιοδότηση της συγκεκριμένης σχέσης, υπήρξε κεντρικό σημείο της ανθρωπολογικής σκέψης στην σύγχρονη Ελλάδα.

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο την διερεύνηση των στρατηγικών κατασκευής της τοπικότητας και της αίσθησης του ανήκειν, μέσα από την αναπαραγωγή των στερεοτυπικών έμφυλων ταυτοτήτων, υπό το πρίσμα του αξιακού διπόλου «οικιακό/ιδιωτικό» - «δημόσιο». Σκοπός της συγκεκριμένης ερευνητικής διαδικασίας αποτελεί η κατανόηση της συγκρότησης και η ερμηνεία της τοπικής ταυτότητας στην συνοικία της Αγίας Παρασκευής, στο χωριό Ζαγορά, Πηλίου, καθώς και η ανάδειξη της σημασίας της γυναικείας κοινωνικοποίησης ως παράγοντας κοινωνικής επιρροής και αναπαραγωγής αυτής της τοπικότητας.

Αρχικά, θα παρουσιαστούν οι θεωρητικές προσεγγίσεις γύρω από τις πολιτισμικές έννοιες του φύλου και η εξέλιξή τους από το δίπολο της «τιμήσ-ντροπής» στο «ιδιωτικό/οικιακό-δημόσιο». Στην παρούσα εργασία το δίπολο των κατηγοριών «οικιακός/ιδιωτικός» και «δημόσιος» αποτελεί κεντρικό σημείο, αφού σε μεγάλο βαθμό η επιτόπια έρευνα στοχεύει στην κριτική προσέγγιση του, προσπαθώντας να αναδείξει την εντόπια κατανόηση και ερμηνεία καθώς και τη συσχετίσή του με το δίπολο «γυναικείο» και «ανδρικό» στο πεδίο δράσης και συγκεκριμένα στην συνοικία της Αγίας Παρασκευής στο χωριό Ζαγορά. Έπειτα, θα παρατεθούν οι προσεγγίσεις αναφορικά με την τοπικότητα και την εντοπιότητα καθώς και την διαδικασία κατασκευής και συγκρότησης κοινωνικών ταυτοτήτων με στόχο την κατανόηση των στρατηγικών υπέρβασης της οικιακής ομάδας και της αναζήτησης της τοπικής κατανόησης της τοπικής ταυτότητας.

Το εθνογραφικό παράδειγμα που θα παρουσιαστεί αναφέρεται στο χωριό Ζαγορά που βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του Πηλίου, και πιο συγκεκριμένα σε μια εκ των τεσσάρων συνοικιών του συγκεκριμένου χωριού, την Αγία Παρασκευή ή

Περαχώρα (όπως αποκαλείται από τους ντόπιους). Η επιλογή της συγκεκριμένης ερευνητικής περιοχής οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός της καταγωγής μου από την συγκεκριμένη συνοικία. Κατά συνέπεια υπήρχε ένας βαθμός εξοικείωσης τόσο με την εθνογραφική περιοχή όσο και με τον ντόπιο πληθυσμό, γεγονός που έπαιξε σημαντικό ρόλο στη συλλογή των δεδομένων και την πρόσβαση σε αυτές τις συναντήσεις. Η αφετηρία του προβληματισμού μου γύρω από το δίπολο «οικιακό-δημόσιο» υπήρξε η καθημερινή συνήθεια των γυναικών της συγκεκριμένης συνοικίας, «για καφέ και κουτσομπολιό» όπως το χαρακτηρίζουν οι ίδιες. Οι πρωινές αυτές επισκέψεις περιλαμβάνουν επαναλαμβανόμενα μοτίβα κοινωνικής συμπεριφοράς με συνέπειες στην έμφυλη διάσταση της συγκρότησης των κοινωνικών ρόλων, τα οποία μπορούν να ενταχθούν στην ευρύτερη βιβλιογραφία αναφορικά με τα ζητήματα που αφορούν την διάκριση μεταξύ ανδρικών και γυναικείων ρόλων. Μεγαλώνοντας στο χωριό, οι εν λόγω συναντήσεις φάνταζαν απολύτως φυσικές, αυτονόητες και απόλυτα συνυφασμένες με την καθημερινότητα. Κατά την ενηλικίωση και εγκατάστασή μου λόγω σπουδών στην Αθήνα, εξασφάλισα την ικανή αποστασιοποίηση από την κλειστή κοινωνία της Ζαγοράς, η οποία σε βάθος χρόνου μου έδωσε τη δυνατότητα προβληματοποίησης της συγκεκριμένης συνήθειας, του συμβολισμού της καθώς και την επιρροή της στη διαμόρφωση της ταυτότητας των κατοίκων αλλά και κατά συνέπεια της δικής μου. Ταυτόχρονα, η ανάγκη διερεύνησης των διαδικασιών κατασκευής ενός τόπου και μιας κοινότητας ανέκυψε κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας, όταν έγινε φανερή η έντονη διάκριση των δραστηριοτήτων κοινωνικοποίησης μεταξύ των συνοικιών. Παρατήρησα λοιπόν, μια διάθεση κοινωνικοποίησης και συγκρότησης κοινωνικής δομής στην συνοικία της Αγίας Παρασκευής, ενώ την παντελή απουσία της στις υπόλοιπες συνοικίες του χωριού.

Η επιτόπια έρευνα έλαβε χώρα σε 3 χρονικές περιόδους και συγκεκριμένα μεταξύ 29/3/2018 έως 4/4/2018, από 15/6/2018 έως 24/6/2018 και από 30/7/2018 έως 19/8/2018. Η μεθοδολογία που χρησιμοποίησα ήταν κυρίως η συμμετοχική παρατήρηση και η συζήτηση, με σκοπό την συλλογή δεδομένων τόσο για τις συναντήσεις ανδρών και γυναικών όσο και για την κατανόηση του κοινωνικού πλαισίου και της ιστορικότητας του. Τα άτομα που συμμετείχαν επιλέχθηκαν είτε με βάση τη γνώση τους αναφορικά με την τοπική πολιτισμική παράδοση, είτε με βάση τη συμμετοχή τους ή μη σε δραστηριότητες κοινωνικοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, οι ηλικίες των γυναικών που συμμετείχαν στις πρωινές συναντήσεις κυμαίνονταν



μεταξύ 50-70 έτη, όπως αντίστοιχα και των ανδρών, τους οποίους παρατηρούσα κατά τις εξόδους τους στα καφέ/καφενεία του χωριού. Τα άτομα που επιλέχθηκαν για την συζήτηση και την συλλογή πληροφοριών αναφορικά με το κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο του χωριού και συγκεκριμένα τη σχέση/αντιπαλότητα μεταξύ των συνοικιών, θεωρήθηκαν ως “προνομιακοί πληροφορητές” και η ηλικία τους κυμαίνεται από 60-75 έτη. Η επιλογή των συγκεκριμένων ατόμων ήταν αποτέλεσμα σύστασης του ντόπιου πληθυσμού, καθώς χαρακτηρίζονται (κυρίως λόγω ηλικίας αλλά και μορφωτικού επιπέδου) ως καταλληλότεροι για την αποτύπωση και συλλογή δεδομένων.

Κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας, παρευρέθηκα σε 30 πρωινές συναντήσεις γυναικών για καφέ στις οποίες συμμετείχαν συνολικά 27 διαφορετικές γυναίκες. Οι γυναίκες που συμμετείχαν σε κάθε συνάντηση ήταν πάντα ίδιες χωρίς ωστόσο να παρίστανται όλες κάθε πρωί. Κατά μέσο όρο η κάθε συνάντηση αποτελούνταν από 3 έως 5 γυναίκες εκτός από τις Κυριακάτικες συναντήσεις στην πλατεία όπου οι παρέες των γυναικών ήταν ευρύτερες και αποτελούνταν από 8-10 άτομα ανά τραπέζι. Συνολικά παρακολούθησα τις συζητήσεις έξι διαφορετικών ομάδων γυναικών και σε αρκετές από αυτές συμμετείχα πάνω από μία φορά. Αντίστοιχα, επισκέφθηκα δώδεκα φορές τα τοπικά καφενεία ώστε να παρατηρήσω και να καταγράψω τη διαδικασία του συμποσιασμού των ανδρών.

Τόσο η συμμετοχική παρατήρηση όσο και οι συζητήσεις πραγματοποιήθηκαν στους χώρους διεξαγωγής των δραστηριοτήτων των κατοίκων με σκοπό την ενδεδειγμένη κατανόηση όλων των παραγόντων που επιδρούν στις υπό μελέτη δραστηριότητες, δεδομένου ότι ο χώρος κατέχει σημαντικό ρόλο στο συγκεκριμένο ερευνητικό ζήτημα. Η καταγωγή μου από το συγκεκριμένο χωριό υπήρξε θετικός παράγοντας στην επικοινωνία με τους ντόπιους λόγω της οικειότητάς τους τόσο μαζί μου όσο και με μέλη της ευρύτερης οικογενείας μου. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας, έχοντας υπόψη το μεθοδολογικό ζήτημα που τίθεται όταν ένας ερευνητής ερευνά τον τόπο του<sup>1</sup>, προσπάθησα να αποφύγω την τοποθέτηση του εαυτού μου σε κάποια από τις κατηγορίες ή τις προϋπάρχουσες αντιλήψεις καθώς και

---

<sup>1</sup>Σύμφωνα με την Γκέφου-Μαδιανού (1993:46), στην περίπτωση της ανθρωπολογίας οίκοι υπάρχει ο κίνδυνος ταύτισης των κατηγοριών «εαυτός» και «άλλος» και επίσης υπάρχουν κοινές παραστάσεις που και οι δύο μοιράζονται. Κατά συνέπεια, συστήνεται η αποφυγή της μελέτης του τόπου γέννησης του ερευνητή καθώς και του τόπου όπου ζουν ακόμα στενοί συγγενείς.

να διατηρήσω μια αναστοχαστική στρατηγική προκειμένου να επιτρέψω την ανάδειξη των απόψεων των ντόπιων και την αντικειμενοποίηση της σχέσης μου με το αντικείμενο της έρευνας, προσπαθώντας να το εξετάσω ως ένας εξωτερικός παρατηρητής.<sup>2</sup> Κατά την διάρκεια της συμμετοχικής παρατήρησης υπήρξαν ερωτήσεις αναφορικά με την έρευνα και πολλές φορές οι απαντήσεις μου, αποτελούσαν παράγοντα περεταίρω συζήτησης και προβληματισμού κυρίως από την πλευρά των γυναικών. Να σημειωθεί ότι δεν υπήρξε κάποιο περιστατικό άρνησης κατά τη συμμετοχική διαδικασία ούτε σε επιμέρους ερωτήματα που τέθηκαν. Επιπλέον, για λόγους διατήρησης διακριτικότητας και ανωνυμίας των πληροφορητών τα ονόματα που χρησιμοποιούνται στην παρούσα εργασία δεν είναι πραγματικά.

Η συλλογή μέρους των δεδομένων μου αναφορικά με την ιστορία της περιοχής καθώς και του συνεταιρισμού, λόγω περιορισμένων πηγών, προήλθε σε μεγάλο βαθμό μέσα από μια δίτομη συλλογή που εκδόθηκε το προηγούμενο έτος, με την συμμετοχή ντόπιων ερευνητών, στο πλαίσιο του εορτασμού των 100 χρόνων ίδρυσης του Αγροτικού Συνεταιρισμού Ζαγοράς. Στην αρχική περίοδο της επιτόπιας έρευνάς μου χρησιμοποίησα την τοπική Βιβλιοθήκη της Ζαγοράς, τα αρχεία του Δήμου Ζαγοράς – Μουρεσίου καθώς και της ενορίας της Αγίας Παρασκευής ώστε να αντλήσω πληροφορίες για τυχόν βιβλιογραφία αναφορικά με την τοπική κοινωνία και τον αριθμό των κατοίκων της συνοικίας, ο οποίος ήταν ιδιαίτερος δύσκολο να προσδιοριστεί.

Η πρώτη ενότητα της εργασίας αφορά το θεωρητικό πλαίσιο και απαρτίζεται από τέσσερα υποκεφάλαια. Αρχικά, γίνεται μια σύντομη αναφορά στην στροφή της ανθρωπολογίας προς την Ελλάδα, την καθιέρωση της ως χώρο ανθρωπολογικής έρευνας καθώς και στη στροφή προς την ανθρωπολογία του φύλου στη Μεσόγειο μέσω των κειμένων των Δ. Γκέφου-Μαδιανού, Μ. Κουρουκλή και Ε. Παπαταξιάρχη. Το αξιακό δίπολο της «τιμής» και «ντροπής» και η σύνδεσή του με την “μεσογειακότητα” και την ταυτότητα του κοινωνικού φύλου στη Ελλάδα παρουσιάζεται στη συνέχεια του κεφαλαίου που αφορά το θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο ολοκληρώνεται με την παράθεση των θεωρητικών προσεγγίσεων γύρω από το

---

<sup>2</sup> Η θέση του ερευνητή ο οποίος αποστασιοποιείται από την κατάσταση που παρατηρεί, υποδηλώνει μια επιστημολογική αλλά και επίσης κοινωνική διακοπήγεγονός που οδηγεί στην λήθη των κοινωνικών συνθηκών της επιστημονικής δραστηριότητας. Οι ανθρωπολόγοι θα μπορούσαν να ξεφύγουν από τους προβληματισμούς αναφορικά με την οντολογική θέση του πολιτισμού μόνο αν καταφέρουν να αντικειμενοποιήσουν την θέση τους με το αντικείμενο έρευνας τους. (Bourdieu, 1992: 33).

δίπολο «οικιακό/ιδιωτικό- δημόσιο» και τη χρήση του ως αναλυτικό εργαλείο για την διερεύνηση των έμφυλων διαστάσεων της ισχύος/εξουσίας καθώς και τέλος της κριτικής της αποτελεσματικότητας του συγκεκριμένου μοντέλου. Τέλος, παρουσιάζεται ο προβληματισμός αναφορικά με τις διαδικασίες κατασκευής ενός τόπου και ο ορισμός της κοινωνίας μέσα από το αίσθημα του ανήκειν, χρησιμοποιώντας τις θεωρητικές προσεγγίσεις των A. Appadurai, A. Gupta και J. Ferguson, A. Cohen , N. Lovell, οι οποίες παρουσιάζουν την χωρική διάσταση της ταυτότητας και συνδέουν την κατασκευή του βιώματος της κοινότητας με τις κοινωνικές και χωρικές σχέσεις.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας αναδεικνύεται το ιστορικό πλαίσιο καθώς και το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον της ερευνητικής περιοχής μέσα από την παράθεση στοιχείων των Α. Καπανιάρη και Δ. Βαλασσά και το δίτομο έργο τους, που αναφέρεται στην οικονομική και κοινωνική εξέλιξη της Ζαγοράς καθώς και του Αγροτικού Συνεταιρισμού, ο οποίος αποτελεί την σημαντικότερη πηγή οικονομικής δραστηριότητας έως σήμερα. Η παρουσίαση των συγκεκριμένων στοιχείων είναι σημαντική για την κατανόηση των συνθηκών που οδήγησαν στην σημερινή κοινωνική δομή και κατασκευή των διαφορετικών τοπικοτήτων. Ταυτόχρονα, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο διαφαίνεται η διαμόρφωση της αίσθησης του ανήκειν στην υπο διερεύνηση συνοικία, την Αγία Παρασκευή ή Περαχώρα και αποτελεί μεταβατικό κρίκο με το επόμενο κεφάλαιο όπου εξετάζεται αναλυτικά το εθνογραφικό παράδειγμα.

Στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας, παρουσιάζονται αναλυτικά οι τρόποι κοινωνικοποίησης των γυναικών και εν συντομία των αντρών, μέσω των καθημερινών πρωινών συναντήσεων για καφέ ή συζήτηση (ή για *κουτσομπολιό* όπως αναφέρουν οι ίδιες). Μέσα από την ανάλυση της συγκεκριμένης συνήθειας των γυναικών της Αγίας Παρασκευής έρχονται στην επιφάνεια ζητήματα έμφυλων ρόλων, κοινωνικής κατασκευής της συνοικίας καθώς και διαπλοκής των εννοιών «δημόσιο» και «ιδιωτικό» ως προς την έμφυλή τους διάσταση και τον συμβολικό τους χαρακτήρα.

Το συγκεκριμένο εθνογραφικό παράδειγμα αποτελεί ένα δείγμα συγκρότησης τοπικής ταυτότητας μέσω της αναπαραγωγής έμφυλων ρόλων και ταυτόχρονα μια προσπάθεια υπέρβασης του αξιακού διπόλου “οικιακό/ιδιωτικό” – “δημόσιο” και ανάδειξης της σημασίας της γυναικείας κοινωνικοποίησης ως φορέας κοινωνικής δράσης. Το ζήτημα της συγκρότησης της τοπικής ταυτότητας καθώς και της

επιτελεστικότητάς της, που αποτελεί κεντρικό θέμα της παρούσας εργασίας, ενέχει περαιτέρω διερεύνηση αφού προκύπτουν επιπλέον νοήματα και ερευνητικά ζητήματα που αφορούν την κατασκευή της αίσθησης του ανήκειν, λαμβάνοντας υπόψη ζητήματα παγκοσμιοποίησης και επιβολής εξουσίας, τα οποία είναι αδύνατον να εξαντληθούν σε μια ιδιαιτέρως πρώιμη ερευνητική προσπάθεια. Επιπλέον, η παρουσίαση των στρατηγικών κοινωνικοποίησης στην συγκεκριμένη εργασία, δε τις εξαντλεί καθώς η επιτόπια έρευνα περιορίστηκε τοπικά στην συνοικία της Αγίας Παρασκευής και σε ένα συγκεκριμένο δείγμα πληροφορητών με πολύ συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που επιτελούν μια συγκεκριμένη δράση. Μια πλήρης τοποθέτηση στο συγκεκριμένο ζήτημα θα μπορούσε να περιλαμβάνει επιτόπια έρευνα και στις υπόλοιπες συνοικίες καθώς και στα υπόλοιπα χωριά του Πηλίου, τα οποία διαμορφώνουν τη δική τους τοπικότητα. Ταυτόχρονα θα μπορούσε να στοχεύει στο σύνολο του πληθυσμού, εξετάζοντας τις σχέσεις που υφαίνουν το πλέγμα κοινωνικοποίησης και ανταλλαγής την τοπική νοηματοδότηση και συγκρότηση του «εαυτού».

### **Θεωρητικό πλαίσιο**

Η αρχή της επιστήμης της ανθρωπολογίας έχει ως κυρίαρχο συστατικό την διερεύνηση του «άλλου», του «διαφορετικού», αυτού που βρίσκεται μακριά. Ωστόσο τις τελευταίες δεκαετίες και κυρίως από τα μέσα του 20<sup>ου</sup> αιώνα, το ενδιαφέρον των ανθρωπολόγων στρέφεται στην κριτική ανάλυση των κοντινών ή ιδίων πολιτισμών αναγνωρίζοντας την ετερότητά τους. Ένας σημαντικός αριθμός ανθρωπολόγων ασχολείται με τη μελέτη των ιδίων κοινωνιών, γράφοντας στην μητρική τους γλώσσα και απευθυνόμενοι στο τοπικό ακροατήριο. Παρατηρείται λοιπόν, ένας «επαναπατρισμός» της ανθρωπολογίας και μια κριτική προσέγγιση του οικείου πολιτισμού (Γκέφου- Μαδιανού, 1993:44).

Ωστόσο όταν οι ανθρωπολόγοι ξεκίνησαν να ασχολούνται όχι με τις λεγόμενες «πρωτόγονες», «αρχαϊκές» κοινωνίες, οι οποίες ήταν μικρής κλίμακας και περιορισμένης γεωγραφικής εξάπλωσης, αλλά με κοινωνίες πολυπληθέστερες και αρχαιότερες από άποψη γραπτού πολιτισμού και παράδοσης καθώς και με θεσμοθετημένες σχέσεις μεταξύ των μελών τους, αντιμετώπισαν προβλήματα προσαρμογής σε πολύ πιο σύνθετα κοινωνικά φαινόμενα (Κουρούκλη, 1978: 84)

Εφόσον η ανθρωπολογική έρευνα στρέφεται σε περιοχές όπως η Ευρώπη ή η Μέση Ανατολή, οι ανθρωπολόγοι επιλέγουν να μελετήσουν ένα τμήμα της κοινωνίας όπως ένα χωριό ή ακόμα και μια συνοικία και έτσι δεν είναι δυνατό να μελετηθεί από κοντά η κοινωνία ως σύνολο. Κατά συνέπεια ένας ερευνητής μικρής κλίμακας δεν είναι πλέον ειδικός σε μια κοινωνία αλλά αποκτά ειδικότητα σε μέρος αυτής και πρέπει να «συνεργαστεί» με ερευνητές άλλων ειδικοτήτων ώστε να αντλήσει τις απαραίτητες πληροφορίες, όπως ιστορικούς, πολιτικούς επιστήμονες ή δημογράφους (Κουρούκλη, 1978). Μόνο με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει να αναλύσει όλες τις πτυχές των πιο σύνθετων κοινωνιών που βρίσκονται πλέον στο επίκεντρο της ανθρωπολογικής έρευνας.

Σε αυτό το πλαίσιο η Ελλάδα έγινε χώρος μελέτης των ανθρωπολόγων τη δεκαετία του 1950 μαζί με την γενικότερη στροφή της ανθρωπολογίας στη μελέτη των αραβικών χωρών και την Ευρώπη και σε μεγάλο βαθμό κληρονόμησε θεματικά πεδία από την ιστορία και την λαογραφία. Η πρώτη μελέτη στην Ελλάδα γίνεται το 1954-1955 από τον John Campbell και αφορούσε του Σαρακατσάνους του Ζαγορίου<sup>3</sup> και έπειτα την επόμενη χρονιά 1955-1956 από την Ernestine Friedl στα Βασιλικά της Βοιωτίας<sup>4</sup>. Η μελέτη του J. Campbell είναι ιδιαίτερος σημαντική αφού ήταν η πρώτη φορά που έγινε στην Ελλάδα μια τόσο λεπτομερής έρευνα ενός κοινωνικού χώρου με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (Κουρούκλη, 1978:86). Έπειτα από αυτές τις αρχικές μελέτες ο ελληνικός χώρος καθιερώθηκε ως πεδίο ανθρωπολογικής έρευνας. Αυτό οδήγησε στη στροφή των πρώτων Ελλήνων ανθρωπολόγων προς την Ελλάδα, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την αντίληψη ότι η ανθρωπολογία συνίσταται στην μελέτη της ελληνικής κοινωνίας από την μία πλευρά, και την ένταξή της στην προϋπάρχουσα ελληνοκεντρική λογική από την άλλη (Γκέφου-Μαδιανού, 2002: 389)<sup>5</sup>.

---

<sup>3</sup> J. K. Campbell, *Honour, Family and Patronage*. Oxford, Clarendon Press, 1964

<sup>4</sup> E. Friedl, *Vasilika, A Village in Modern Greece*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1962

<sup>5</sup> Η καθιέρωση της ανθρωπολογίας στην Ελλάδα είχε ως αποτέλεσμα μια ευρύτερη συζήτηση ένταξης της στον ακαδημαϊκό χώρο και σύγκρισής της με την λαογραφία και την ιστορία, καθώς και θέσης της σε σχέση με τις συγκεκριμένες επιστήμες. Επιπλέον σύμφωνα με την Γκέφου-Μαδιανού (2002: 389-391) η ελληνική ανθρωπολογία χαρακτηρίζεται από έντονη εσωστρέφεια αναφορικά με τον τρόπο στελέχωσης των τμημάτων ανθρωπολογίας στα πανεπιστήμια, την έντονη κριτική που δέχονται τα προγράμματα σπουδών ως προς την διδακτέα ύλη καθώς και την προσκόλληση της ανθρωπολογικής έρευνας στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με τον Παπαταξιάρχη (2003) η ιστορία της ελληνικής ανθρωπολογίας<sup>6</sup> έχει μια εξωτερική και μια εσωτερική διάσταση. Από την μια πλευρά, το βασικό ερέθισμα και η αρχή προήλθε από το εξωτερικό και η Ελλάδα αποτέλεσε χώρο ανθρωπολογικής μελέτης, ωστόσο η ταυτότητα της ελληνικής ανθρωπολογίας ήταν αποτέλεσμα εσωτερικής πνευματικής διεργασίας. Κατά τον συγγραφέα, οι ξένοι ανθρωπολόγοι που πραγματοποίησαν τις πρώτες έρευνες στην Ελλάδα ορίζουν το εγχείρημά τους ως τμήμα μιας «*πρωτοποριακής κίνησης, της στροφής προς το οικείο που με τη σειρά της, μέσα από την διαχείριση των μεθοδολογικών προκλήσεων προετοιμάζει μια δυτικότροπη αυτο-ανθρωπολογία αλλά και δημιουργεί ορισμένες από τις προϋποθέσεις για την ανθρωπολογική χειραφέτηση των κοντινών όσο και μακρινών «άλλων»*» ( Παπαταξιάρχης, 2003 :143). Τις τελευταίες δεκαετίες η ανθρωπολογία και οι κοινωνικές επιστήμες στράφηκαν προς την έννοια του φύλου, διαπιστώνοντας την σημαντική του επίδραση στις κοινωνικές σχέσεις και στην αρχή της κοινωνικής οργάνωσης (Παπαταξιάρχης, 1992: 12). Στις περιοχές της Μεσογείου οι έννοιες αυτές σύμφωνα με τον Παπαταξιάρχη(1992:44) είναι περίπλοκες και πολύ περισσότερο δομικές σε σχέση με τη Βόρεια Ευρώπη. Η ανθρωπολογία του φύλου στις περιοχές της Μεσογείου ξεκίνησε με την εξέταση του διπόλου «τιμή – ντροπή» με σκοπό την διερεύνηση τόσο της αντρικής όσο και της γυναικείας ταυτότητας αλλά κυρίως της ιεραρχικής τους σχέσης. Μετά την αποδόμηση του παραπάνω μοντέλου ως αναλυτικό εργαλείο, υπάρχει μια στροφή προς την μελέτη ενός άλλου διπόλου, του διπόλου «οικιακό-δημόσιο» το οποίο ανακύπτει μέσα από την παρατήρηση του έντονου διαχωρισμού μεταξύ των φύλων ως προς τον χώρο και τις δραστηριότητές τους.

---

<sup>6</sup> Ο Παπαταξιάρχης (2003:120) κάνει τη διάκριση μεταξύ «ανθρωπολογία στην Ελλάδα», «ελληνική ανθρωπολογία» και «ελληνική εθνογραφία». *“Ο πρώτος όρος που είναι και ευρύτερος αναφέρεται σε ανθρωπολογικές ιδέες που διακινούνται στον ελλαδικό χώρο, ανεξάρτητα από τον τόπο και τρόπο παραγωγής και διακίνησής τους. Ο δεύτερος όρος αναφέρεται στον ανθρωπολογικό λόγο που συστηματικά παράγεται στην Ελλάδα. Ο τρίτος όρος παραπέμπει στο σώμα της ανθρωπολογικής γνώσης που βασίζεται σε ανθρωπολογική επιτόπια έρευνα που έχει διεξαχθεί στον ευρύτερο ελληνικό χώρο”*.

## **Ο αξιακός κώδικας «τιμής και ντροπής» και η συμβολή του στην κατασκευή της ταυτότητας του κοινωνικού φύλου στην Ελλάδα**

Η έννοια του φύλου έχει αποτελέσει κεντρική ιδέα στον εθνογραφικό λόγο της σύγχρονης Ελλάδας. Σύμφωνα με την Cowan (1990), οι έννοιες που σχετίζονται με το φύλο έχουν συναρτηθεί άμεσα με την «μεσογειακότητα» και την «ελληνικότητα» και έχουν αναδυθεί μέσα από τη συζήτηση γύρω από το δίπολο της «τιμής- ντροπής» που αποτελεί κεντρικό χαρακτηριστικό της πολιτισμικής περιοχής της Μεσογείου.

Αυτές οι δύο αξίες θεωρήθηκαν ως κοινές των περιοχών γύρω από την Μεσόγειο οδηγώντας στην πολιτισμική ομογενοποίησή της περιοχής κατά την δεκαετία του '60, αποτελώντας το κατ' εξοχήν διακριτικό γνώρισμά της. Οι κοινωνίες της ευρύτερης Μεσογείου καθώς και η Ελλάδα, χαρακτηρίζονται από έντονο διαχωρισμό μεταξύ των ανδρών και των γυναικών, ως προς τον χώρο και τις δραστηριότητες (Γκέφου-Μαδιανου, 2006: 137). Η τιμή ως αξία συσχετίστηκε σε μεγάλο βαθμό με τους άντρες, ενώ οι γυναίκες αποτελούν εκφραστές της, οδηγώντας κατά συνέπεια στην ανάγκη διαρκούς επιτήρησής τους από τους άντρες. Οι αξίες αυτές, της τιμής και της ντροπής, είναι συνυφασμένες με την ταυτότητα του κοινωνικού φύλου καθώς και την οικογενειακή και κοινωνική ζωή (Παπαταξιάρχης, 1992:44). Ο John Campbell στην εθνογραφία του για τους Σαρακατσάνους θεωρεί ότι τόσο οι άντρες όσο και οι γυναίκες έχουν τιμή βλέποντας την κοινωνία ως ομοιογενές σύνολο. Για τον Campbell (1966) η τιμή αποτελεί μια κοινωνική αξία που αποδίδεται στις ανταγωνιστικές ομάδες και άτομα στο πλαίσιο μιας κοινωνίας και οι Σαρακατσάνοι γεννιούνται εκ προωμίου με τιμή σε οικογένειες που έχουν τιμή. Ως αξία προσδιορίζεται η κατάσταση ακεραιότητας της οικογένειας. Η τιμή κατά τον συγγραφέα είναι ατομική και συλλογική και επιπλέον η τιμή της οικογένειας εξαρτάται και από την τιμή των μελών της. Η προσωπική τιμή, αναφέρεται σε δύο ιδιότητες που συνδέονται με τα φύλα και τον ιδεώδη ηθικό χαρακτήρα των αντρών και των γυναικών. Αυτές οι ιδιότητες είναι ο ανδρισμός για τους άντρες και η ντροπή για τις γυναίκες, οι οποίες θα πρέπει να διαφυλάσσονται. Κατά συνέπεια, εφόσον η τιμή θεωρηθεί ταυτόσημη ως προς την κατοχή της τόσο από άνδρες όσο και από γυναίκες αποτελεί μια προσπάθεια σύνδεσης της ύπαρξης με ορισμένα αρχέτυπα μοτίβα συμπεριφοράς.

Σύμφωνα με τον Pitt-Rivers (1966) η αντρική και η γυναικεία τιμή απαιτούν διαφορετικούς και συχνά αντιφατικούς τρόπους συμπεριφοράς. Οι έννοιες της τιμής

και της ντροπής, κατά τον συγγραφέα, συνδέονται με το ένα ή το άλλο φύλο και οι ιδιότητες του καθενός συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με φυσικές ιδιότητες. Κατά συνέπεια, η αυτό-συγκράτηση είναι η φυσική βάση της σεξουαλικής αγνότητας όπως και ο φυσικός ανδρισμός είναι η φυσική βάση της εξουσίας και της υπεράσπισης της οικογενειακής τιμής. Ο καταμερισμός εργασίας αναφορικά με την τιμή αναλογεί στον καταμερισμό των ρόλων στο πλαίσιο της οικογένειας. Ανατίθεται έτσι η αρετή που εκφράζεται από τη σεξουαλική αγνότητα στις γυναίκες και από το καθήκον προάσπισης αυτής της γυναικείας αρετής στους άντρες (Pitt-Rivers, 1966:42).

Σημαντικό ρόλο στην ανθρωπολογική συζήτηση αναφορικά με τα αξιακά δίπολα της «τιμής-ντροπής» και της έμφυλης διάστασής τους στην Ελλάδα έχει παίξει η duBoulay, η οποία ασχολείται περισσότερο με τα συμβολικά μοτίβα των συγκεκριμένων εννοιών. Η duBoulay (1986) αναφέρεται στην κατωτερότητα των γυναικών όπως αυτή διαφαίνεται μέσα από την έρευνά της στο χωριό Αμπέλι της Βόρειας Εύβοιας, παραθέτοντας τους συμβολισμούς που χαρακτηρίζουν τα δύο φύλα. Κατά συνέπεια παρουσιάζει τις γυναίκες, μεταξύ άλλων, ως κατώτερες, μη αγνές, κοντά στο Διάβολο και αδύναμες. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης παραδοσιακής κοινωνίας οι γυναίκες δεν είναι ποτέ κυρίαρχες του εαυτού τους αλλά πάντα υπό τον έλεγχο των αντρών που πρέπει να τις προστατεύουν.

Ωστόσο κατά τη δεκαετία του '80 και μετά, ασκήθηκε έντονη κριτική στη χρήση του δίπολου «τιμή – ντροπή» ως αναλυτικό εργαλείο, εφόσον θεωρήθηκε ότι οι ανθρωπολόγοι χρησιμοποιούσαν ένα ευρύ φάσμα χαρακτηριστικών, εννοιών και συμβόλων και το τοποθετούσαν στην αγγλική έννοια της τιμής (honour), χωρίς να γίνεται η χρήση αυτών των όρων στο εσωτερικό των κοινωνιών (Gilmore 1987, Herzfeld 1980). Σύμφωνα με τον Herzfeld (1980) η ανθρωπολογία της Μεσογείου απέτυχε να υιοθετήσει μια συγκριτική θέση καθώς και να χρησιμοποιήσει τους όρους με βάση τα τοπικά συμφραζόμενα καθώς και το τι σημαίνει ο κάθε όρος για την κάθε κοινωνία<sup>7</sup>. Κατά τον συγγραφέα, είναι απαραίτητο κατά την ερμηνευτική διαδικασία ηθικών-αξιακών όρων να υπάρχει ξεκάθαρη αντίληψη του γλωσσολογικού και κοινωνικού πλαισίου της κάθε κοινωνίας. Έτσι και οι έννοιες «τιμή και ντροπή»

---

<sup>7</sup>Σύμφωνα με τον Herzfeld (1980:339), δεν έχει γίνει προσπάθεια σύγκρισης των συγκεκριμένων εννοιών και της χρήσης τους σε κάθε γλωσσολογική παράδοση καθώς και της σημασίας των ιθαγενών όρων με την ίδια σημασία. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι τοπικοί όροι μοιάζουν με αυτούς της Αγγλικής γλώσσας και κατά συνέπεια ενισχύεται η τάση χρήσης αγγλικών όρων για την περιγραφή τοπικών εννοιών.



απαιτούν μια διαπολιτισμική και διαγλωσσολογική διαφοροποίηση και όχι μια μαζική γενίκευση. Το αξιακό δίπολο της «τιμής-ντροπής» ενώνει κάποιες ιδέες για την εξουσία, τη σεξουαλικότητα και τις σχέσεις των φύλων στη Μεσόγειο. Η Dubisch (1995) προχωρά στην αναλογία των εννοιών «τιμή – ντροπή» με τις έννοιες «οικιακό-δημόσιο» αναφέροντας ότι οι γυναίκες πρέπει να αποφεύγουν συμπεριφορές που να προκαλούν κουτσομπολιό και υποψίες και κατά συνέπεια την ατίμωση της οικογένειας και να περιορίζονται όσο το δυνατόν περισσότερο στην οικιακή σφαίρα οφείλοντας να μην παραμελούν τα οικογενειακά και οικιακά καθήκοντα.

### **Το «οικιακό» και «δημόσιο» ως φορέας έμφυλης διάκρισης**

Η διχοτομία μεταξύ των κατηγοριών «δημόσιο/οικιακό-ιδιωτικό» συνδέθηκε άμεσα με τον αξιακό κώδικα «τιμή/ντροπή» ο οποίος θεωρεί σαφώς έμφυλη τη παραπάνω διάκριση. Κατά την Γκέφου-Μαδιανού (2006) οι κατηγορίες «οικιακό-δημόσιο» χρησιμοποιήθηκαν στην ανθρωπολογική ανάλυση των φύλων την δεκαετία του 1970 προσπαθώντας να εξηγήσουν την θεωρούμενη γενικευμένη γυναικεία υποτέλεια, οδηγώντας έτσι στην ταύτιση των γυναικών με την συμβολικά υποβαθμισμένη σφαίρα της οικιακότητας. Επιπλέον, στόχος της ανθρωπολογίας των γυναικών κατά την ίδια περίοδο ήταν η ορατότητα των γυναικών στα εθνογραφικά κείμενα περιγράφοντας τις κοινωνίες από τη σκοπιά τους (Μπακαλάκη, 1994: 14).

Σύμφωνα με την Rosaldo (1974) κάθε γνωστή κοινωνία αναγνωρίζει διαφορές μεταξύ των φύλων, οι οποίες συνήθως οδηγούν στην αναγνώριση διαφορετικών δραστηριοτήτων. Ωστόσο οι αντρικές δραστηριότητες σε αντίθεση με τις γυναικείες, θεωρούνται πιο σημαντικές και τυγχάνουν μεγαλύτερης εξουσίας και αξίας από το κοινωνικό σύνολο. Η συγγραφέας χρησιμοποιεί το δίπολο οικιακό-δημόσιο<sup>8</sup> ως πλαίσιο έτσι ώστε να διερευνήσει και να αναλύσει το δίπολο θηλυκό-αρσενικό σε διάφορες πτυχές της καθημερινής ζωής. Κατά την συγγραφέα, υπάρχει μια

---

<sup>8</sup> Η Rosaldo (1974 : 23) δίνει έναν ορισμό των εννοιών οικιακό και δημόσιο. Αναφέρει λοιπόν ότι ο όρος «οικιακό» αναφέρεται στους θεσμούς και τους τρόπους δράσης που οργανώνονται άμεσα, γύρω από μια ή περισσότερες μητέρες και τα παιδιά τους. Ο όρος «δημόσιο» αναφέρεται σε δραστηριότητες, θεσμούς και μορφές οργάνωσης που συνδέουν, ταξινομούν και συμπεριλαμβάνουν συγκεκριμένες ομάδες μητέρων-παιδιών. Μέσα από τον συγκεκριμένο ορισμό η Rosaldo δεν επιθυμεί να καθορίσει τα πολιτισμικά στερεότυπα ή ασυμμετρίες στην αξιολόγηση των φύλων αλλά τα υπογραμμίζει ώστε να υποστηρίξει την γενικευμένη αντίληψη ότι οι γυναίκες σχετίζονται με την οικιακή σφαίρα ενώ οι άντρες με την δημόσια.

οικουμενική ασυμμετρία στην πολιτισμική αξιολόγηση των φύλων και παρατηρείται έλλειψη της αξίας της πολιτισμικής εξουσίας των γυναικών (Rosaldo, 1974: 17). Οι γυναίκες παρουσιάζονται ως περιορισμένες στην οικιακή σφαίρα και χωρίς συμμετοχή στην επίσημη διάρθρωση της κοινωνικής δομής. Συνδέεται λοιπόν η ταύτιση των γυναικών με την οικιακή σφαίρα, με τον ρόλο τους ως μητέρων, που τους οδηγεί στην ενασχόληση πρωτίστως με δραστηριότητες εντός του σπιτιού που αφορούν το μέγλωμα των παιδιών. Αυτή η ταύτιση αντιπαραβάλλεται με τις σφαίρες εκτός οικίας όπως τις πολιτικές και στρατιωτικές σφαίρες δράσης που ταυτίζονται κυρίως με τους άντρες και οι οποίες υπερβαίνουν το οικιακό. Η ασύμμετρη σχέση δηλαδή μεταξύ των σφαιρών δράσης σημαίνει ως ένα βαθμό τον έλεγχο των αντρών προς τις γυναίκες. Ωστόσο, κατά την συγγραφέα, τόσο η έννοια της ιδιωτικής όσο και της δημόσιας σφαίρας δεν μπορούν να γενικευτούν αλλά πρέπει κάθε φορά να εξετάζονται στο πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο ανήκουν (Rosaldo, 1974: 35). Κατά συνέπεια η εξουσία των αντρών σε σχέση με τη θέση των γυναικών είναι πάντα ανάλογη με την διαφοροποίηση και ταξινόμηση της οικιακής και της δημόσιας σφαίρας στην εκάστοτε κοινωνία.

Στο πλαίσιο της ευρύτερης θεωρητικής συζήτησης της συγκεκριμένης περιόδου η Ortner (1974), επιθυμώντας όπως αναφέρει η ίδια την αλλαγή στις αντιλήψεις απέναντι στη θέση των γυναικών που κυριαρχούσαν, προσπαθεί να εκθέσει την λογική της πολιτισμικής αντίληψης ως προς την υποβάθμιση των γυναικών αναδεικνύοντας τις κοινωνικές και πολιτισμικές πηγές αυτής της λογικής<sup>9</sup>. Σύμφωνα με την συγγραφέα και όπως προδίδεται από τον τίτλο του κειμένου, οι γυναίκες σχετίζονται περισσότερο με την φύση ενώ οι άντρες με τον πολιτισμό. Αυτή η συσχέτιση της γυναίκας με την φύση οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε λόγους βιολογίας αφού το σώμα της γυναίκας καθώς και οι λειτουργίες του, ταυτίζονται με την μητρότητα, την γέννα και την «ζωώδη» μεταμόρφωση ενός εμβρύου σε πολιτισμικό υποκείμενο. Σε αυτό το πλαίσιο η γυναίκα ταυτίζεται με την οικιακότητα και το ιδιωτικό χωρίς να έχει πολιτικές διαστάσεις αφού οι κοινωνικοί ρόλοι που της έχουν επιβληθεί λόγω του σώματός της, την κατατάσσουν σε χαμηλότερη τάξη της

---

<sup>9</sup> Στο κείμενο «IsFemaletoMaleasNatureistoCulture» (1974) η S. Ortner αναφέρεται σε 3 κατηγορίες δεδομένων που προκύπτουν από μια ερευνητική διαδικασία και που υποδηλώνουν έμμεσα και άμεσα την υποβάθμιση της γυναίκας καθώς και τον πλήρη αποκλεισμό τους από την συμμετοχή σε υψηλόβαθμα αξιώματα στην κοινωνία.

κοινωνικής διαδικασίας. Κατά την ανάλυση της συγγραφέως, το σώμα της γυναίκας την έχει καταδικάσει στην λειτουργία της αναπαραγωγής ενώ οι άντρες, οι οποίοι δεν έχουν τις ίδιες φυσικές δημιουργικές λειτουργίες, αναζητούν την δημιουργικότητα εξωτερικά και τεχνικά μέσω της τεχνολογίας Έτσι ο άντρας, μέσα από αυτές τις λειτουργίες δημιουργεί σχετικά διαρκή και αιώνια αντικείμενα ενώ η γυναίκα δημιουργεί μόνο φθαρτά ανθρώπινα όντα (Ortner, 1974: 75). Η Ortner (1974: 83 ) συμφωνεί ότι ο δευτερεύων ρόλος της γυναίκας είναι στοιχείο που απαντάται σε παγκόσμιο επίπεδο και σε όλες τις κουλτούρες, ωστόσο αναφέρει ότι μέσα σε αυτό το οικουμενικό πλαίσιο υπάρχουν συγκεκριμένες πολιτισμικές αντιλήψεις και συμβολισμοί γυναικών που είναι πολυποικίλοι και μερικές φορές διαφορούμενοι. Επιπλέον αναφέρει ότι η αντιμετώπιση των γυναικών και η σχετική τους ισχύς ποικίλει από πολιτισμό σε πολιτισμό και σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους συγκεκριμένων πολιτισμικών παραδόσεων. Ωστόσο, όπως υποστηρίζει, το παραπάνω σχήμα αναφορικά με τη συσχέτιση των γυναικών με τη φύση, πρόκειται για μια πολιτισμική κατασκευή και όχι ένα δεδομένο της φύσης και ότι μόνο με αποτελεσματικές παρεμβάσεις μπορεί να επέλθει η αλλαγή σε αυτές τις πολιτισμικές απόψεις (Ortner, 1974: 87).

Στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο αναφορικά με την γυναικεία υποτέλεια, κατά την Lamphere (1974: 98) η γυναίκα λαμβάνεται υπόψη ανάλογα με τα δικαιώματα των συγγενών της στην οικιακή εργασία, την παρουσία την οποία μπορεί να κατέχει, τα παιδιά της και τη σεξουαλικότητά της. Σε κάποιους πολιτισμούς τα δικαιώματα της γυναίκας μεταφέρονται στον άντρα μετά τον γάμο. Ωστόσο σε περιπτώσεις όπου η οικιακή και η πολιτική σφαίρα είναι ενσωματωμένες, η εξουσία στο πλαίσιο της οικιακής ομάδας μοιράζεται τόσο από τον άντρα όσο και από την γυναίκα. Παρόλο που η Lamphere θέτει το ζήτημα της εξουσίας των γυναικών και τις πολιτικές διαχείρισής της που χρησιμοποιούν οι γυναίκες, ωστόσο και σε αυτή την ανάλυση αναγνωρίζεται η δυνατότητα κατοχής ισχύος μόνο στο πλαίσιο της οικιακής σφαίρας<sup>10</sup>.

---

<sup>10</sup> Η ανάλυση της Lamphere θέτει μια διαφορετική κατεύθυνση δίνοντας έμφαση στην σκοπιά των γυναικών. Έτσι αντί να αναφερθεί στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των γυναικών, πλαισιώνει την ανάλυσή της στις πολιτικές προεκτάσεις της οικογενειακής ζωής και κυρίως τον καταμερισμό της ισχύος μέσα στην οικογένεια. Επιπλέον αναφέρεται στην έννοια του αναπτυξιακού κύκλου των οικιακών ομάδων και δείχνει πως η δομή των ομάδων αυτών αλλάζει μέσω της αλλαγής των ρόλων εξουσίας μέσα στον χρόνο (1974: 98).

Ο Bourdieu (1998) θέτει το ζήτημα της βιολογικής διαφοροποίησης των σεξουαλικών οργάνων μεταξύ των ανδρών και την γυναικών ως βάση της κοινωνικής διάκρισης μεταξύ των φύλων και κατά συνέπεια τον διαχωρισμό της εργασίας, τόσο αναφορικά με τις δραστηριότητες, όσο και με τον χώρο. Αναφέρει λοιπόν, ότι η βιολογική διαφορά μεταξύ των φύλων (μεταξύ των γυναικείων και αντρικών σωμάτων) και συγκεκριμένα η ανατομική διαφορά μεταξύ των σεξουαλικών οργάνων, μπορεί να φαντάζει ως μια φυσική αιτιολόγηση της κοινωνικά κατασκευασμένης διαφοράς μεταξύ των φύλων και πιο συγκεκριμένα στον κοινωνικό διαχωρισμό της εργασίας. Αυτή η κοινωνικά κατασκευασμένη διαφορά αποτελεί την βάση και την φυσική αιτιολόγηση της κοινωνικής αντίληψης (Bourdieu, 1998: 11).

Μια διαφορετική προσέγγιση αναφορικά με το δίπολο οικιακό – δημόσιο αλλά και την κοινωνική θέση των γυναικών σε σχέση με τους άνδρες αναπτύσσεται από την Sacks (1974), η οποία στηρίζει την ανάλυσή της στη θεωρία του F. Engels. Σύμφωνα με αυτή, η θέση των γυναικών διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή με βάση τις κυρίαρχες οικονομικές και πολιτικές σχέσεις μιας κοινωνίας. Με την εξέλιξη των κοινωνιών από τροφοσυλλεκτικές σε καπιταλιστικές, οι σχέσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών στο πλαίσιο της οικίας άλλαξαν. Ενώ πριν οι γυναίκες και οι άντρες είχαν αναλάβει ισότιμα διαφορετικά κομμάτια του νοικοκυριού, το οποίο θεωρούνταν ότι ανήκει συλλογικά και στους δύο, πλέον η σχέση αυτή ακολούθησε τις πολιτικοοικονομικές αλλαγές της ευρύτερης κοινωνίας. Η εισαγωγή του πλούτου σήμαινε ότι δημιουργήθηκε ένα πλεόνασμα αγαθών διαθέσιμα προς ανταλλαγή μεταξύ των παραγωγικών μονάδων. Η διαδικασία αυτή της ανταλλαγής και της παραγωγής αναπτύχθηκε και διευρύνθηκε ώσπου επισκίασε την παραγωγή που αφορούσε την χρήση αγαθών για το νοικοκυριό. Έτσι σύμφωνα με την Sacks (1974:211), ο βιομηχανικός καπιταλισμός έχει φτάσει σε τέτοιο σημείο όπου η παραγωγή είναι σχεδόν αποκλειστικά κοινωνική, εκτός του νοικοκυριού, αφήνοντας τις δραστηριότητες των γυναικών ιδιωτικής συντήρησης μόνο για οικογενειακή χρήση. Κατά τον Engels ([1884] 1972), η ανισότητα των φύλων ήταν το αποτέλεσμα συγκεκριμένων οικονομικών συστημάτων και όχι βιολογικό δεδομένο. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των κοινωνικών τάξεων βασίστηκε αρχικά στην αντρική καταπίεση απέναντι στη γυναίκα στο πλαίσιο της μονογαμικής οικογένειας αφού η γυναίκα σταδιακά αποκλείστηκε από την κοινωνική παραγωγή και μετακινήθηκε προς την ιδιωτική, οικιακή σφαίρα του νοικοκυριού.

Ωστόσο η παραπάνω θεώρηση δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση και κατανόηση των συστημάτων παραγωγής όπου οι γυναίκες δραστηριοποιούνται τόσο στον τομέα παραγωγής όσο και στην σφαίρα του νοικοκυριού και επιπλέον δεν λαμβάνει υπόψη τις αλλαγές που συμβαίνουν στην γυναικεία εργασία. Σύμφωνα με την συγγραφέα, γίνεται φανερό η αδυναμία των δυτικών αναλυτικών μοντέλων να εξηγήσουν συμπεριφορές και απόψεις διαφορετικών πολιτισμικών χώρων. Κατά συνέπεια είναι σημαντικός ο περιορισμός οικουμενικών μοντέλων και η αναζήτηση τοπικών και διαπολιτισμικών εργαλείων για την διχοτομία οικιακό-δημόσιο καθώς και την ανισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών (Γκέφου-Μαδιανού 2006: 119-121).

Στην ελληνική εθνογραφία η μελέτη του δίπολου οικιακό/ιδιωτικό-δημόσιο και η έμφυλή τους διάσταση έχει υπάρξει κεντρικό θέμα καθώς πολλές εθνογραφικές έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί τόσο στον αγροτικό όσο και στον αστικό χώρο γύρω από τα συγκεκριμένα ζητήματα τα οποία έχουν ιδιαίτερη σημασία, αφού παρατηρείται έντονος διαχωρισμός μεταξύ ανδρών και γυναικών αναφορικά με τον χώρο και την δραστηριοποίησή τους (Γκέφου-Μαδιανού, 2006:137).

Η E. Friedl (1962) σχετικοποιεί το μοντέλο των J. Campbell και J. duBoulay αναφορικά με το δίπολο «τιμή - ντροπή» και επικεντρώνεται περισσότερο στην ισχύ και τον καταμερισμό εργασίας στο νοικοκυριό στην Ελλάδα. Κάνει τη διάκριση μεταξύ των όρων «δημόσιο-ιδιωτικό» και εξετάζει τις στρατηγικές που ακολουθούν οι γυναίκες για κοινωνική ισχύ. Θέτει δηλαδή τις πολιτικές προεκτάσεις και αναφέρεται στις ασύμμετρες σχέσεις των υποκειμένων<sup>11</sup>. Μέσα από το εθνογραφικό παράδειγμα της κοινότητας των Βασιλικών Βοιωτίας, τονίζει ότι οι γυναίκες κατέχουν τη θέση πραγματικής ισχύος στην οικογενειακή ζωή και εφόσον η οικογενειακή ζωή είναι το πιο σημαντικό δομικό και πολιτισμικό στοιχείο του ελληνικού χωριού, η ισχύς τους έχει σημαντικές προεκτάσεις στην κοινότητα γενικότερα. Η έμφαση κατά την Friedl (1962: 43) στην διάκριση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού πλαισίου είναι απαραίτητη για την κατανόηση του μεγαλύτερου μέρους

---

<sup>11</sup> Μέσα από την εθνογραφία των Βασιλικών όπως παρουσιάζεται στο «Portrait of a Greek Mountain Village», 1962 η E. Friedl δίνει λιγότερη έμφαση στο πολιτισμικό και επικεντρώνεται στους ρόλους, τον καταμερισμό εργασίας και τις σχέσεις και κατά συνέπεια δίνει έμφαση στο κοινωνικό. Κάνει δύο σημαντικές διακρίσεις, αρχικά την διάκριση μεταξύ ιδιωτικό-δημόσιο και δευτερευόντως, την επίσημη- ανεπίσημη ισχύ μεταξύ αντρών και γυναικών. Δίνει σημασία στη δυνατότητα των κατοίκων να διαπραγματεύονται και να διαχειρίζονται τους συγκεκριμένους κώδικες, τονίζοντας έτσι τις κοινωνικές ιδιαιτερότητες.

της κοινωνικής ζωής και την ανάλυση των ρόλων τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών.

Μελέτες πάνω στο ζήτημα της ισχύος και της εξουσίας των γυναικών στην οικιακή σφαίρα στην Ελλάδα, έχουν πραγματοποιηθεί από αρκετούς ανθρωπολόγους και συγκεντρώνονται στο βιβλίο «Gender&PowerinRuralGreece» που επιμελήθηκε η Dubisch (1986). Σύμφωνα με την Dubisch (1986:10) η οικιακή ζωή και οι κοινωνικές μονάδες που σχετίζονται με αυτή είναι συνήθως περιχαρακωμένες από φυσικά σημάδια όπως ψηλοί τοίχοι χωρίς παράθυρα που περιβάλλουν τις κατοικίες ή κήποι και φράχτες. Η οικιακότητα και ο βαθμός του διαχωρισμού της από άλλες σφαίρες της κοινωνικής ζωής πρέπει να διερευνάται στο πλαίσιο των συγκεκριμένων κοινωνικών συμφραζόμενων. Η συγγραφέας δίνει έμφαση στον φυσικό διαχωρισμό μεταξύ της ιδιωτικής σφαίρας που περιχαρακώνεται από τους τοίχους των σπιτιών, και της δημόσιας, που αποτελείται από τους δρόμους, τις πλατείες και τα καταστήματα στα χωριά της Ελλάδας. Ωστόσο η Dubisch (1986:11) αναφέρει πως οι ρόλοι μεταξύ ανδρών και γυναικών συνδέονται έντονα με τον συγκεκριμένο διαχωρισμό δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας αφού το σπίτι που αποτελεί το επίκεντρο της οικιακής ζωής συσχετίζεται με την γυναίκα τόσο φυσικά όσο και ηθικά. Αντιθέτως, η δημόσια σφαίρα είναι ανοιχτή για τους άντρες και εκείνοι διαμορφώνουν τα δημόσια ζητήματα ενώ οι γυναίκες στο πλαίσιο αυτής επιτελούν μόνο συγκεκριμένα καθήκοντα σε συγκεκριμένες περιστάσεις όπως τα πανηγύρια ή γιορτές συγκεκριμένων αγίων.

Προβληματοποιώντας το δίπολο «οικιακό-δημόσιο» και τη χρήση του ως αναλυτικό εργαλείο για την κατανόηση των έμφυλων διακρίσεων, και στο πλαίσιο της συζήτησης γύρω από την ανάλυση της ιδεολογίας του φύλου στην ελληνική περιφέρεια καθώς και στην θέση του περί γενίκευσης συγκεκριμένων όρων και εννοιών, ο Herzfeld (1986: 216) εισάγει την παράμετρο της εθνικής κουλτούρας και πως αυτή επηρεάζει τις διχοτομήσεις ιδιωτικό-δημόσιο, θηλυκό-αρσενικό. Σύμφωνα με τον συγγραφέα οι όροι «θηλυκό» και «αρσενικό» αποτελούν συμβολικές κατηγορίες τόσο χειριστικές και ασταθείς όσο και οι όροι «ντροπή» και «φιλότιμο» ή «ιδιωτικό» και «δημόσιο» και ότι χρησιμοποιούνται με σκοπό να διατυπωθούν ιδέες για το τι σημαίνει να είσαι σε συγκεκριμένο πλαίσιο άντρας ή γυναίκα στην Ελλάδα. Κατά συνέπεια, προτείνει να τοποθετούνται οι χρήσεις του έμφυλου συμβολισμού και ιδεολογίας στο κατάλληλο ιστορικό πλαίσιο έτσι ώστε να αποφεύγονται τόσο οι εκτενείς γενικεύσεις όσο και η συγκεκριμενοποίηση. Για τον Herzfeld (1986: 217), η

τάση να θεωρείται το δίπολο ιδιωτικό-δημόσιο ως επιφαινόμενο του δίπολου θηλυκό-αρσενικό φανερώνει τα ζητήματα που απασχολούν τους ανθρωπολόγους και όχι τόσο τους ανθρώπους που μελετούν. Αντιθέτως, οι κατηγορίες «αρσενικό» και «θηλυκό» δε θα πρέπει να αγκυλώνονται σε συγκεκριμένα άτομα αλλά μπορούν να χρησιμοποιούνται ως σύμβολα εξωτερικών ή εσωτερικών άλλων ειδών ταυτοτήτων. Ο Herzfeld (1986:219) χρησιμοποιεί την εθνογραφία της Friedl (1962) για τα Βασιλικά Βοιωτίας παραθέτοντας αποσπάσματα που δηλώνουν τον συμβολικό χαρακτήρα των όρων «αρσενικό» και «θηλυκό» συνδέοντας τον ανδρισμό με την εθνική ταυτότητα (την ελληνικότητα και τον μοντερνισμό) ενώ την θηλυκότητα με εκείνες τις πτυχές της εθνικής εικόνας που έχουν να κάνουν με πιο παραδοσιακές, αλλά και οικείες, πραγματικότητες μέσα από χρήση ονομάτων για να αναφερθούν στα χωριά τους ή ακόμα και μέσα από τους διαφορετικούς τρόπους ένδυσης.

Η Dubisch (1992: 118-119) αναφέρει ότι ενώ η διάκριση δημόσιου-ιδιωτικού αποτελούσε χρήσιμο εργαλείο στην ανάλυση του φύλου και της εξουσίας, πλέον αποτελεί εμπόδιο στην κατανόηση των ρόλων του κοινωνικού φύλου. Κατά συνέπεια η συγκεκριμένη διάκριση, δεν θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη με το να εξετάζεται η επιρροή των φύλων στις συγκεκριμένες σφαίρες, αλλά αντίστοιχα θα άξιζε να διερευνηθεί κριτικά το πως ορίζουμε αυτές τις έννοιες. Επιπλέον, οι οικουμενικές κατηγορίες αναφορικά με τις έννοιες «άνδρας» και «γυναίκα» και οι οποίες προβάλλονται μέσα από τις θεωρητικές προσεγγίσεις που αφορούν το αξιακό δίπολο «οικιακό/ιδιωτικό-δημόσιο», αμφισβητούνται στο πλαίσιο της προβληματοποίησης γύρω από τα ζητήματα συγκρότησης του κοινωνικού φύλου (Μπακαλάκη, 1994:36). Στο ίδιο πλαίσιο, η Nelson (1974 ) αναφερόμενη στις κοινωνίες της Μέσης Ανατολής υποστηρίζει ότι οι γυναίκες ταυτίζονται με το “οικιακό” και καθόλου με το “πολιτικό” ενώ όπως διερωτάται, δεν θα πρέπει να υπάρχει η συσχέτιση μεταξύ του “ιδιωτικού” με το “οικιακό” και του “δημόσιου” με το “πολιτικό”. Κατά την Nelson (1974 : 552) οι παραπάνω συσχετίσεις οφείλονται σε δυτικούς επιστήμονες οι οποίοι έχουν επιβάλλει τις δικές τους πολιτισμικές κατηγορίες στις συγκεκριμένες κοινωνίες.

Η Γκέφου- Μαδιανού (2006:161) υπερβαίνοντας το δίπολο «ιδιωτικό»-«δημόσιο» αναφέρει ότι τόσο οι γυναίκες όσο και οι άντρες αποτελούν μέρη ευρύτερων κοινωνικών ομάδων. Αν οι γυναίκες, σύμφωνα με την συγγραφέα, δεν προσεγγίζονται ως «παθητικά», αλλά ως δρώντα υποκείμενα τότε μπορούν να χαρακτηριστούν ως φορείς κοινωνικής δράσης που όχι μόνο διαμορφώνονται, αλλά

διαμορφώνουν το κοινωνικό σύστημα. Αυτή η σκοπιά των υποκειμένων (τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών) καθιστά μη απαραίτητη την εξέταση και τον ορισμό του «δημοσίου» και του «οικιακού» χώρου αλλά αντίθετα την υπέρβαση αυτών, εξετάζοντας τις συσχετίσεις των συγκεκριμένων εννοιών με άλλες πτυχές της κοινωνικής ζωής, είτε πραγματικές είτε συμβολικές (Γκέφου-Μαδιανού, 2006:163).

### **Τοπικότητα, συνοικία και κοινωνική δομή**

Σύμφωνα με τον Παπαταξιάρχη (1990: 332) *“η τοπική κοινωνία ως «κοινότητα» θεωρείται ότι αποτελεί προέκταση του οικιακού χώρου και συγκερασμού με την επείσακτη, κρατική εξουσία, βασίζεται δε στον κώδικα της οικιακότητας και του νόμου”*. Αντίστοιχα, η εντοπιότητα *“είναι τόσο η έννοια όσο και η αίσθηση της συμμετοχής σε ένα περιχαρακωμένο σύνολο, σε μια κοινωνική και συμβολική ολότητα που εντοπίζεται σε ένα ενδιάμεσο επίπεδο ανάμεσα στις πιο πρωταρχικές δομές της κοινωνικής οργάνωσης (συγγένεια, φιλία) και στο έθνος κράτος”*. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, τα πολιτισμικά σχήματα όπως η «οικογένεια», η «παρέα» ή το «νοικοκυριό» επηρεάζουν τις κοινωνικές δομές συμμετοχής στο τοπικό, το οποίο συγκροτείται μέσα από τις ανδρικές ή γυναικείες σχέσεις συγγένειας ή γειτονίας (Παπαταξιάρχης, 1990: 337). Η γυναικεία κοινωνία της γειτονίας, χαρακτηρίζεται από ανταγωνισμό μεταξύ των οικείων/συγγενών και μη , καθώς και από χαλαρή αίσθηση κοινότητας. Αντίθετα η ανδρική συνεστίαση στο καφενείο έχει ανοιχτό χαρακτήρα και δεν διαμεσολαβείται από την συγγένεια ενώ παρατηρείται αποδοχή μεταξύ «ντόπιων» και «ξένων». Κατά την διαδικασία διερεύνησης της κοινωνικής οργάνωσης της εντοπιότητας ο Παπαταξιάρχης (1990:339) αναφέρει ότι *«ενώ οι γυναικείες σχέσεις χαρακτηρίζονται από ανταγωνισμό και αποκλεισμό που υπονομεύουν την κοινωνική οργάνωση του τοπικού, αντίθετα η ανδρική συνεστιακότητα αποτελεί τον προνομιούχο χώρο συγκρότησης του τοπικού»*. Η ανίχνευση των διαδικασιών κατασκευής ενός τόπου είναι απαραίτητο συστατικό στην κατανόηση της διαμόρφωσης νοήματος. Σύμφωνα με τους Gupta και Ferguson (1997:4) ο τόπος, οι άνθρωποι και ο πολιτισμός αποτελούν κοινωνικές και ιστορικές δημιουργίες που μπορούν να εξηγηθούν και όχι φυσικά δεδομένα.

Η έννοια τη κοινότητας αποτέλεσε σημαντικό ερευνητικό πεδίο για τις κοινωνικές επιστήμες αφού έχει τόσο ιδεολογική όσο και πρακτική σημασία για τους



περισσότερους ανθρώπους<sup>12</sup>. Ωστόσο έχει αποδειχθεί αρκετά δύσκολη στην ερμηνεία της. Μια προσπάθεια ερμηνείας και ανάλυσης της έννοιας της συμβολικής κοινότητας γίνεται μέσα από το βιβλίο του Cohen (1985:12), ο οποίος αναφέρει ότι στην προσπάθεια ορισμού της έννοιας της κοινότητας είναι σημαντικό να αναζητηθεί όχι μια λεξιλογική εξήγηση αλλά χρήση. Έτσι για τον συγγραφέα, δεν πρέπει να νοούμε την κοινότητα με όρους τοπικότητας αλλά με το νόημα του ανήκειν. Η κοινότητα αποτελεί την οντότητα εκείνη που είναι πάνω από την συγγένεια και πιο άμεση από τον αφαιρετικό όρο ‘κοινωνία’. Είναι ο χώρος όπου τα άτομα αποκτούν την θεμελιώδη και ουσιαστική εμπειρία της κοινωνικής ζωής έξω από την οικογένεια και άρα μαθαίνουν και εξασκούνται στο να ‘είναι κοινωνικοί’ (Cohen, 1985:15). Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της κοινότητας είναι τα όρια της, τα οποία περικλείουν την ταυτότητα της κοινότητας. Τα όρια, τα οποία δεν είναι απαραίτητως χωρικά αλλά μπορούν να είναι και συμβολικά, υπάρχουν γιατί οι κοινότητες αλληλοεπιδρούν με οντότητες από τις οποίες επιθυμούν να διαφοροποιηθούν ή ήδη διαφοροποιούνται. Η επίγνωση της κοινότητας σχετίζεται με την συνείδηση των ορίων. Τα μέλη μια κοινότητας συνδέονται μέσα από την αντίληψη της κοινοκτημοσύνης και ταυτόχρονα διαφοροποιούνται από άλλες κοινότητες και τα μέλη τους, μέσα από αυτές τις ίδιες σχέσεις κοινοκτημοσύνης και κοινότητας (Cohen, 1985: 20).

Οι συγγραφείς του τόμου των Gupta και Ferguson (1997: 7) αναφέρουν ότι το άμεσο βίωμα της κοινότητας κατασκευάζεται μέσα από ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών και χωρικών σχέσεων και ότι οι έννοιες της τοπικότητας και της κοινότητας δεν είναι τόσο φανερές. Συχνά σε αρκετές ανθρωπολογικές προσεγγίσεις το ‘τοπικό’ γίνεται αντιληπτό ως το αυθεντικό, το κεντρικό, το φυσικό σε αντίθεση με το ‘παγκόσμιο’ που γίνεται αντίστοιχα αντιληπτό ως το νέο, το εξωτερικό, το τεχνητά επιβεβλημένο και το μη αυθεντικό. Ωστόσο είναι σημαντική η ανθρωπολογική διερεύνηση του ‘τοπικού’ χωρίς να υποκύπτει στην νοσταλγία της καταγωγής. Κατά συνέπεια, η

---

<sup>12</sup>Η έννοια της κοινότητας έχει αποτελέσει το ερευνητικό επίκεντρο των κοινωνικών επιστημών τα τελευταία 20 χρόνια. Η πιο γνωστή ερμηνεία του όρου έχει δοθεί από τον Robert Redfield στο βιβλίο του *The Little Community and Peasant Society and Culture* (1960: 4) στο οποίο διακρίνει τέσσερις κεντρικές ιδιότητες σε μια κοινότητα: την μικρή κοινωνική κλίμακα, την ομογενοποίηση των δραστηριοτήτων και τον τρόπο σκέψης των μελών, την συνείδηση της διακριτότητας της και τέλος την αυτάρκεια σε ένα ευρύ φάσμα αναγκών και σε βάθος χρόνου.

κοινότητα δεν μπορεί να οριστεί στο πλαίσιο μιας κοινωνικής συνέχειας αλλά αποτελεί μια ταυτότητα η οποία βρίσκεται σε αντιπαράθεση με άλλες. Αυτή η ταυτότητα κατά τους συγγραφείς, δεν είναι κάτι που ανήκει σε κάποιο άτομο ή σε συλλογικούς κοινωνικούς φορείς αλλά αντίθετα αποτελεί μια ρευστή και συχνά ασταθής σχέση διαφοράς (Gupta και Ferguson, 1997:13).

Το ερώτημα περί της τοπικότητας ως πτυχή της κοινωνικής ζωής και η σχέση με τις γειτονιές ως ουσιαστικές κοινωνικές μορφές αποτελεί ένα από τα αντικείμενα μελέτης του Appadurai (1995) στο κείμενό του *The production of locality*. Παρουσιάζει την τοπικότητα ως σχεσιακή και σχετική και όχι ως κλιμακωτή ή χωρική. Την εξετάζει ως μια περίπλοκη φαινομενολογική αξία, η οποία αποτελείται από μια σειρά συνδέσεων μεταξύ της αίσθησης της κοινωνικής αμεσότητας, των τεχνολογιών, της διάδρασης και της σχετικότητας των πλαισίων. Η τοπικότητα κατά τον συγγραφέα αποτελεί ένα εγγενώς εύθραυστο κοινωνικό επίτευγμα που είναι σημαντικό να διατηρείται (Appadurai, 1995:209). Οι τελετουργίες που περιλαμβάνουν περίπλοκες κοινωνικές τεχνικές μπορούν να ιδωθούν είτε ως τρόποι σωματοποίησης της τοπικότητας είτε ως μέθοδοι εντοπισμού των σωμάτων σε κοινωνικά και χωρικά ορισμένες κοινότητες. Αυτές οι τελετουργίες δεν αποτελούν απλά μηχανικές διαδικασίες αλλά κοινωνικές πρακτικές για την παραγωγή τοπικών νοημάτων. Εισάγοντας την παράμετρο της επιτέλεσης, ο Appadurai (1995:210) υποστηρίζει ότι ο χώρος και ο χρόνος κοινωνικοποιούνται (socialized) και εντοπίζονται (localized) μέσα από περίπλοκες και σκόπιμες πρακτικές επιτέλεσης, εκπροσώπησης και δράσης. Στο μεταγενέστερο κείμενο του ο Appadurai (2005:5) επικεντρώνοντας την έρευνά του σε ζητήματα γύρω από την παγκοσμιοποίηση αναφέρει ότι ζούμε σε ένα κόσμο ροών<sup>13</sup>. Σε αυτόν τον κόσμο τα αντικείμενα βρίσκονται πάντα σε κίνηση και περιλαμβάνουν ιδέες, ιδεολογίες, ανθρώπους και τεχνολογίες, τα οποία παράγουν νέες χωρικότητες.

Ο χώρος συνδέεται με την αίσθηση του ανήκειν και δημιουργείται ένα αίσθημα κοινότητας μέσα από ενσώματες εικόνες, φαντασιακά παρελθόντα και βιωμένους χώρους (Lovell, 1998a). Σύμφωνα με την συγγραφέα, η αίσθηση του

---

<sup>13</sup>Μελετώντας την κοινωνική οργάνωση στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, ο Appadurai (2005: 3) αναφέρει ότι έχουν ανακύψει νέα κοινωνικά σχήματα με στόχο να δημιουργήσουν νέες μορφές μεταφοράς γνώσης και κοινωνικής κινητοποίησης. Αυτά τα κοινωνικά σχήματα στηρίζονται στις στρατηγικές, οράματα και ορίζοντες της παγκοσμιοποίησης εκ μέρους των φτωχότερων και μπορούν να χαρακτηριστούν ως «λαϊκή παγκοσμιοποίηση» ή «παγκοσμιοποίηση από κάτω».

ανήκειν και η τοπικότητα ως κατασκευαστές της ταυτότητας συχνά επεκτείνονται πάνω από τις ατομικές εμπειρίες και την νοσταλγική επιθυμία ενός τόπου (Lovell, 1998:1). Η δημιουργία της αίσθησης του ανήκειν, που είναι άρικτα συνδεδεμένη με την έννοια της ταυτότητας, ταυτίζεται με την διαφοροποίηση αναφορικά με το «εμείς» και το «εκείνοι», όπου το «εμείς» εξαρτάται από το πλαίσιο, τις ιστορικές μεταβολές και τις κατασκευές (Lovell, 1998b: 53). Η αίσθηση λοιπόν του ανήκειν σε έναν τόπο/χώρο έχει άμεση σχέση με την εμπειρία και αποτελεί βασικό στοιχείο κατασκευής της συλλογικής μνήμης<sup>14</sup>.

### **Ερευνητική περιοχή- Ιστορικό πλαίσιο και κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον**

#### **Ιστορικότητα και παράδοση ως παράγοντας ταξινόμησης**

Κατά τον Bourdieu (1984) η κοινωνική δομή δεν αποτελεί μια αφηρημένη οντότητα αποκομμένη από την ιστορική πραγματικότητα, και κατά συνέπεια είναι απαραίτητη η χρήση και η ενεργοποίηση της δομικής ιστορίας ως ικανής για την κατανόηση τόσο των προγενέστερων δράσεων αλλαγής ή συντήρησης της κοινωνικής δομής όσο και των μεταγενέστερων μετασχηματισμών της. Για την διαδικασία διερεύνησης της κοινωνικής δομής που επιχειρείται στην παρούσα εργασία, θα ακολουθήσει η σύντομη παρουσίαση των ιστορικών παραγόντων που σε μεγάλο βαθμό επηρέασαν την κοινωνική εξέλιξη της Ζαγοράς.

Ο τόπος στον οποίο διεξάγεται και τον οποίο πραγματεύεται η παρούσα εργασία είναι η Ζαγορά και συγκεκριμένα η συνοικία της Αγίας Παρασκευής. Το αίσθημα του ανήκειν καθώς και ο οριοθετημένος χαρακτήρας της κοινότητας στην Ζαγορά, αποτελεί διακριτικό γνώρισμα του χωριού σε σχέση με τα υπόλοιπα χωριά του Πηλίου και οφείλεται ως ένα βαθμό σε ιστορικούς παράγοντες που έχουν οδηγήσει στην ανάδειξη του σε αυτόνομο και ανεξάρτητο τόπο. Η Ζαγορά έχει πάρει τη σημερινή της μορφή γεωγραφικά από τα τέλη του 16<sup>ου</sup> αιώνα, όπου και ξεκίνησε να αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς. Βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του Πηλίου και αποτελείται από 4 συνοικίες, οι οποίες διαρθρώνονται γύρω από τις 4

---

<sup>14</sup>Η κοινωνική δομή και η μορφοποίηση ενός κοινωνικού περιβάλλοντος, δεν αποτελεί μια νοητικά σχεδιασμένη διαδικασία αλλά αντίθετα μια πρακτική, η οποία πραγματοποιείται μέσα από την συνύφανση του νοητικού και του πρακτικού. (Bourdieu, 1992:60).

εκκλησίες του χωριού και από τις οποίες έχουν πάρει τις ονομασίες τους. Συγκεκριμένα αυτές είναι η Αγία Παρασκευή, η Αγία Κυριακή, ο Άγιος Γεώργιος και η Μεταμόρφωση.

Στη Ζαγορά παρουσιάζονται από παλαιότερα ταξινομήσεις με βάση την οικονομική δραστηριότητα ανάμεσα στις συνοικίες, οι οποίες επηρεάζουν την κοινωνική συνοχή ολόκληρου του χωριού. Η οικονομική άνθιση του χωριού ξεκινά από το 1600 περίπου και οφείλεται στην ενασχόληση των κατοίκων με το θαλάσσιο εμπόριο και τις μεταφορές. Σύμφωνα με τους Καπανιάρης και Βαλασσάς (2017) η ναυτιλία του Πηλίου εκείνης της εποχής ήταν γνωστή ως η «Ναυτιλία της Ζαγοράς». Χαρακτηριστικά ολόκληρη η Μαγνησία έγινε γνωστή στον εμπορικό κόσμο ως «η περιοχή της Ζαγοράς». Έτσι, η ακμή της ναυτιλίας στη Ζαγορά σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του εμπορίου και της βιοτεχνίας συντέλεσαν στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων κυρίως των συνοικιών της Αγίας Κυριακής, του Αγίου Γεωργίου και της Μεταμόρφωσης. Αυτή η εμπορική και οικονομική ακμή, έλαβε χώρα στο πλαίσιο μιας αυτόνομης κοινοτικής ζωής και συνέβαλε στην εισαγωγή φιλελεύθερων ιδεών που είχαν ήδη αρχίσει να αναπτύσσονται στην Δυτική Ευρώπη.

Στο πλαίσιο της οικονομικής και πνευματικής εξέλιξης της Ζαγοράς αλλά και της ευρύτερης περιοχής ιδρύθηκαν σχολεία και βιβλιοθήκες όπως το Ελληνομουσείο Ζαγοράς και η Σχολή των Μηλεών, που αποτέλεσαν σημαντικές πνευματικές εστίες της περιοχής. Παράλληλα, οι ναυτικοί έφερναν πίσω στον τόπο τους γραπτά τα οποία προμηθεύονταν από τα μέρη που ταξίδευαν. Αρκετοί διέθεταν μέρος από τα εισοδήματά τους σε δωρεές και εξελίχθηκαν σε σημαντικούς ευεργέτες της Ζαγορά αλλά και όλου του έθνους. Το Ελληνομουσείο, το οποίο μαζί με την βιβλιοθήκη της Ζαγοράς αποτελούν μέχρι και σήμερα ίσως τα δυο σημαντικότερα μνημεία και χώροι συνάθροισης για τους ντόπιους, δεν αποτελούσε ένα σχολείο κοινών γραμμάτων, αλλά ανώτερη σχολή με πλούσια βιβλιοθήκη μοναδική για τα ελληνικά δεδομένα της εποχής.

Τα χαρακτηριστικά της εποχής της διασποράς του Ελληνισμού, όπως περιγράφονται από τον Καραβίδα (1981 : 147) γίνονται φανερά και στην ιστορική εξέλιξη της Ζαγοράς. Το χωριό επιβίωνε σε μεγάλο βαθμό εξαρτώμενο από πόρους του εξωτερικού χωρίς να υπάρχει εσωτερικά έντονη οικονομική και κοινωνική ζωή. Οι εύποροι της διασποράς συνήθιζαν να κάνουν αρκετές δωρεές στο χωριό τόσο σε υποδομές όσο και για την υποστήριξη της παιδείας. Σύμφωνα με τον Κορδάτο (1975:136) από το 1815 και μετά, στη Ζαγορά ξεκίνησε μια μεταναστευτική ροή προς

την Αίγυπτο, την Μολδοβλαχία, την Ευρώπη και την Ρωσία κατά την οποία πολλοί ντόπιοι κατάφεραν να πλουτίσουν μέσω του εμπορίου και άλλων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων<sup>15</sup>. Οι άνθρωποι αυτοί επέστρεψαν στην Ζαγορά και δημιούργησαν τα πρώτα σχολεία συντελώντας στην πνευματική ανάπτυξη της περιοχής, εισάγοντας παράλληλα ευρωπαϊκές αστικές ιδέες προπαγανδίζοντας τη χειραφέτηση της αγροτιάς απέναντι στους κοτζαμπάσιδες (Κορδάτος, 1975:137).

### **Αγροτική παραγωγή- συνεταιριστικό πνεύμα- κοινοτισμός**

Ένας τομέας που συνέβαλε και συνεχίζει να συμβάλει σημαντικά στη διαμόρφωση της συνολικής εικόνας της περιοχής, είναι ο τομέας της αγροτικής παραγωγής. Στα μέσα του 19<sup>ου</sup> αιώνα εγκαταλείφθηκαν οι βιοτεχνικές δραστηριότητες και η σηροτροφία παράκμασε. Έτσι η επέκταση των καλλιεργειών και η αύξηση της αγροτικής παραγωγής συνέβαλε στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης. Προς το τέλος του 19<sup>ου</sup> αιώνα ξεκίνησε σταδιακά η καλλιέργεια των οπωροφόρων και κυρίως της μηλιάς, η οποία κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος μέχρι που εξελίχθηκε ως κυρίαρχη παραγωγή για την περιοχή έως και σήμερα.

Η αγροτική παραγωγή της Ζαγοράς σήμερα διαχειρίζεται κατά το μεγαλύτερο ποσοστό, μέσα από τον Αγροτικό Συνεταιρισμό Ζαγοράς. Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς ιδρύθηκε το 1916 έπειτα από την αποστολή της ιδρυτικής πράξης προς τον τότε αρμόδιο Υπουργό Εθνικής Οικονομίας Α. Μιχαλακόπουλο από τον προσωρινό πρόεδρο ιερέα Κωνσταντίνο Σαμαρά και με τις υπογραφές από 200 περίπου αγρότες και κατοίκους Ζαγοράς (Καπανιάρης και Βαλασσάς, 2017). Η ίδρυση του Συνεταιρισμού ήταν αποτέλεσμα των πολιτικοοικονομικών ζυμώσεων που είχαν λάβει χώρα στην ευρύτερη περιοχή, ως αποτέλεσμα της επιρροής του διεθνούς συνεταιριστικού κινήματος και της τάσης συνεργασίας και συνεταιρισμού. Σύμφωνα με τον Παπαγεωργίου (2015:24) η συνεργασία αποτέλεσε βασικό θεμέλιο για την δημιουργία της πατριαρχικής οικογένειας και φυλής που στηρίζονταν στην αλληλοβοήθεια των μελών της,

---

<sup>15</sup>Οι συγκεκριμένοι μετανάστες οι οποίοι εξελίχθηκαν σε λόγιους της εποχής δημιουργώντας την σημαντική αστικού τύπου κοινότητα στην Ζαγορά, με τις εύπορες οικογένειες εμπόρων και επιστημόνων προέρχονταν κυρίως από τις συνοικίες της Αγίας Κυριακής και Αγίου Γεωργίου, που αποτελούν και το κέντρο του χωριού.

Ο συνεταιρισμός αποτελεί ακόμα και σήμερα κεντρικό πυλώνα της οικονομίας της Ζαγοράς από τον οποίο εξαρτάται η οικονομική δραστηριότητα της πλειοψηφίας των κατοίκων της περιοχής. Οι πρωτεργάτες για την δημιουργία του συνεταιρισμού Ζαγοράς ήταν οι κάτοικοι της Αγίας Παρασκευής, οι οποίοι ήταν στην πλειοψηφία τους αγρότες και αντιλήφθηκαν τη σημασία του για την οικονομική του βιωσιμότητα. Όπως αναφέρει και ο Παπαγεωργίου (2015:97) αν τα άτομα δεν έχουν ενεργή συμμετοχή σε διαδικασίες τότε η συνεταιριστική πράξη αντιμετωπίζει δυσκολίες. Είναι απαραίτητο να προϋπάρχει κάποια μορφή κοινωνικής οργάνωσης. Επίσης, ένας ακόμα παράγοντας για να υπάρξει συνεταιριστική εκδήλωση και ανάπτυξη αποτελεί η ύπαρξη πρωτεργατών, ικανών συνεταιριστικών ηγετών που σε συνδυασμό με την γενικότερη διάθεση για συνεργασία θα αναλάβουν την πρωτοβουλία καθώς και τη γνώση και διάδοση της συνεταιριστικής ιδέας (Παπαγεωργίου, 2015:97). Η ίδρυση του Αγροτικού Συνεταιρισμού αποτελεί μια έκφανση του κοινοτισμού και του κοινοτικού πνεύματος των κατοίκων της περιοχής. Αποτελεί ένα παράδειγμα κοινότητας όπου διαμορφώθηκε από τους αγρότες και περιγράφεται με τη φράση του Καραβίδα (1981) «βίωμα και όρος υπάρξεως» των ίδιων των αγροτών. Το γεγονός αυτό συντέλεσε και στην περεταίρω συνεργασία αλλά και συνοχή μεταξύ των κατοίκων της Αγίας Παρασκευής που τα τελευταία χρόνια αναδείχτηκαν σε σημαντικούς δρώντες στην οικονομική αλλά και πολιτική ζωή της Ζαγοράς. Ωστόσο, η ανάπτυξη του συνεταιριστικού πνεύματος ιδιαίτερα στην συγκεκριμένη συνοικία συντέλεσε στη συνέχιση της ήδη υπάρχουσας οικονομικής αλλά κυρίως κοινωνικής διαφοροποίησης μεταξύ των κατοίκων αυτής και του υπόλοιπου χωριού.

Η δομική εσωτερική σχέση η οποία συντελεί στην κοινωνική συνοχή των τεσσάρων συνοικιών ως ένα ενιαίο χωριό, βασίζεται κατά κύριο λόγο στο έντονο και διάχυτο αίσθημα υπερηφάνειας και ανωτερότητας των Ζαγοριανών. Αυτό το αίσθημα ανωτερότητας οφείλεται σε δυο σημαντικούς παράγοντες. Ο πρώτος παράγοντας είναι η πολιτισμική άνθιση του χωριού, η οποία έχει συμβάλει στην ανάπτυξη της συλλογικής ιστορίας και μνήμης του χωριού. Αυτή η αντίληψη πολιτισμικής ανωτερότητας διαμεσολαβείται σήμερα μέσα από την ύπαρξη του Ελληνομουσείου και της Δημόσιας Βιβλιοθήκης της Ζαγοράς τα οποία αποτελούν παράδειγμα, κατά την άποψη των ντόπιων, του πολιτισμικού και κοινωνικού κεφαλαίου του χωριού που κατά συνέπεια επηρέασε ολόκληρο το Πήλιο. Ένας δεύτερος παράγοντας που συντελεί στην ανατροφοδότηση του αισθήματος υπερηφάνειας αλλά ταυτόχρονα

επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την εσωτερική δομική σχέση των κατοίκων του χωριού αποτελεί ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς, ο οποίος αποτελεί πρότυπο συνεταιριστικής πρωτοβουλίας σε εθνικό επίπεδο. Η πλειοψηφία των κατοίκων της Ζαγοράς σήμερα είναι αγρότες και όλοι συνέταιροι στον Αγροτικό Συνεταιρισμό. Κατά συνέπεια, συνεργάζονται και έχουν την συνυπευθυνότητα της κοινής οικονομικής τους ευημερίας αποφασίζοντας από κοινού για τις μελλοντικές δράσεις του Συνεταιρισμού. Πέρα όμως από την στενή συνεργασία σε οικονομικό επίπεδο, ο συνεταιρισμός αποτελεί τον φορέα διάκρισης της Ζαγοράς από τα υπόλοιπα χωριά του Πηλίου μέσω της επιτυχημένης πορείας του. Σήμερα λοιπόν, η Ζαγορά έχει τα χαρακτηριστικά του κοινωνιολογικού ιδεότυπου όπως παρουσιάζονται από την Λαμπίρη-Δημάκη (1990: 172-173), όπως το γεγονός ότι η πλειοψηφία των κατοίκων της απασχολούνται με τη γεωργία και βρίσκονται σε στενή σχέση με τη γη, η οικογένεια είναι συχνά αυτάρκης οικιακή μονάδα, ολόκληρο το χωριό χαρακτηρίζεται από σχετική επαγγελματική ομοιογένεια και οι στενές σχέσεις των κατοίκων διέπονται από το συναίσθημα.

### **Ζητήματα ανταγωνιστικών τοπικοτήτων**

Το ταξίδι μου στη Ζαγορά ή αλλιώς η επιστροφή μου, κάθε φορά μου προκαλεί ένα αίσθημα νοσταλγίας και έντονης οικειότητας. Η πρώτη συνοικία που συναντά κανείς κατά την είσοδο στο χωριό είναι η συνοικία της Αγίας Παρασκευής ή Περαχώρα. Μετά ακολουθεί ένα ρέμα και έπειτα συνεχίζουν οι υπόλοιπες συνοικίες σε απόσταση 500 περίπου μέτρων. Αφήνοντας το αυτοκίνητο και ανεβαίνοντας προς το σπίτι και πριν ακόμα φτάσω εκεί, θεωρείται δεδομένο ότι θα περάσω από τα σπίτια της γειτονιάς όπου θα χαιρετίσω τους γείτονες. Εξάλλου οι πόρτες είναι πάντα ανοιχτές περιμένοντας κάποιον επισκέπτη. Η συνοικία της Αγίας Παρασκευής αποτελεί την πολυπληθέστερη συνοικία από τις τέσσερις της Ζαγοράς και αποτελεί την πιο δεμένη κοινωνικά σε σχέση με τις υπόλοιπες. Αν και δεν υπάρχει επίσημη καταγραφή, σύμφωνα με τον ιερέα της εκκλησίας της Αγίας Παρασκευής, ο συνολικός αριθμός των κατοίκων είναι περίπου 900. Είναι η πρώτη συνοικία που συναντάμε κατά την είσοδο στη Ζαγορά και απλώνεται κάτω και πάνω από την εθνική οδό Βόλου-Ζαγοράς. Ένα ρέμα, ο «Μυλοπόταμος» είναι το φυσικό όριο με την αμέσως επόμενη συνοικία της Αγίας Κυριακής. Και ενώ οι άλλες τρεις συνοικίες έχουν μια συνέχεια ως προς τα όρια και την δόμησή τους, η συνοικία της Αγίας Παρασκευής είναι

αυτόνομη και πιο αποκομμένη γεωγραφικά μοιάζοντας σαν ένα ξεχωριστό χωριό. Εξάλλου και η δεύτερη ονομασία «Περαχώρα» δεν αποδόθηκε τυχαία.

Αυτό το γεγονός φαίνεται να διαμόρφωσε και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των κατοίκων της, οι οποίοι στο σύνολό τους ασχολούνται με την αγροτική ζωή. Εδώ δεν υπήρχαν οι επιφανείς οικογένειες. Οι οικογένειες των ευεργετών, των απόδημων στην Αίγυπτο και στην Αμερική, οι οποίες επέστρεφαν κάθε καλοκαίρι, διέμεναν στη συνοικία του Αγ. Γεωργίου όπου είχαν τα περίφημα αρχοντικά τους. Όλα τα παραδοσιακά αρχοντικά του χωριού συγκεντρώνονται στις υπόλοιπες τρεις συνοικίες του χωριού. Στην Περαχώρα, η κύρια και μοναδική ίσως ασχολία των κατοίκων ήταν η καλλιέργεια αγροτικών προϊόντων και οι οικογένειες ήταν οικονομικά αυτάρκειες. Στο παρελθόν, παρατηρούνταν το φαινόμενο οι οικογένειες να έχουν πολλά παιδιά, πολλά περισσότερα από τις οικογένειες των υπολοίπων συνοικιών, γεγονός που ανέδειξε την εν λόγω συνοικία ως την πολυπληθέστερη ολόκληρου του χωριού. Επιπλέον, σαν πρώτη γεωγραφικά συνοικία, είχε πρόσβαση σε μεγαλύτερη αγροτική έκταση σε σχέση με τις άλλες συνοικίες που μοιράζονται τις αγροτικές εκτάσεις. Οι κάτοικοι καλλιεργούσαν και εξακολουθούν να καλλιεργούν μεγάλες εκτάσεις από το βουνό ως τη θάλασσα. Σήμερα η Αγία Παρασκευή αποτελεί ίσως την πιο εύπορη συνοικία, καθώς η παράδοση στην αγροτική παραγωγή έχει οδηγήσει στην κατοχή μεγαλύτερων αγροτικών εκτάσεων, σε σχέση με τις υπόλοιπες συνοικίες, και κατά συνέπεια μεγαλύτερων οικονομικών μεριδίων στον Αγροτικό Συνεταιρισμό.

Στο Δήμο, στον Αγροτικό Συνεταιρισμό, στον Αγροτικό Σύλλογο και στους διάφορους συλλόγους και σωματεία που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, οι Περαχωρίτες συμμετέχουν ενεργά και αποτελούν την πλειοψηφία στα Διοικητικά Συμβούλια. Μπορεί το κέντρο του χωριού να θεωρείται η συνοικία του Αγίου Γεωργίου, εκεί όπου υπάρχουν όλες οι δημόσιες υπηρεσίες, τα περισσότερα καταστήματα και χώροι εστίασης αλλά οι Περαχωρίτες είναι εκείνοι που κινούνται περισσότερο στην πλατεία και κάθονται στα διάφορα καφέ και καφενεία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι κάτοικοι, δεν υπάρχει περίπτωση να γίνει επιτυχημένη εκδήλωση ή πανηγύρι αν δεν συμμετέχουν οι Περαχωρίτες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι ακόμα και σήμερα η κεντρική πλατεία του Αγ. Γεωργίου με αρκετές καφετέριες και καφενεία, το βράδυ είναι έρημη ενώ στην Περαχώρα τα μοναδικά δυο καταστήματα της πλατείας σφύζουν από ζωή.

Οι Περαχωρίτες είναι αρκετά τοπικιστές και έτσι ενισχύουν την οικονομία της συνοικίας τους. Αυτό φαίνεται να αποτελεί κατάλοιπο μιας παλιάς νοοτροπίας. Στο



τέλος της δεκαετίας του '50 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '60 η κατάσταση ήταν διαφορετική και υπήρχε έντονος ανταγωνισμός και αντιπαλότητα μεταξύ των συνοικιών. Δεν υπήρχε επικοινωνία κυρίως των νέων μεταξύ των συνοικιών. Παρατηρούνταν έντονοι διαπληκτισμοί, σε περίπτωση που κάποιος από τις συνοικίες της Αγίας Κυριακής και της Περαιχώρας τολμούσε να παραβιάσει το νοητό όριο που είχε τεθεί μεταξύ των συνοικιών και να περάσει στη συνοικία του Αγ. Γεωργίου αλλά και το αντίστροφο. Οι κάτοικοι αναφέρουν ότι γίνονταν μάχες με ξύλα και πέτρες. Χαρακτηριστικά μου ανέφεραν ότι κάποιος έκρυβαν κάτω από το πουκάμισό τους ένα ξύλο που πάνω είχαν τοποθετηθεί καρφιά και με αυτά επιτίθονταν. Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα, είναι τα περιστατικά που συνέβαιναν κατά το έθιμο των αερόστατων την ημέρα της γιορτής του Αγ. Γεωργίου. Οι νέοι του χωριού συνήθιζαν να κατασκευάζουν και να πετούν αερόστατα. Υπήρχε όμως τόση αντιπαλότητα μεταξύ των κατοίκων των συνοικιών που αν τύχαινε και κάποιο αερόστατο προσγειώνονταν στον Άγιο Γεώργιο από την Περαιχώρα και το αντίθετο, κανείς δεν τολμούσε να το παραλάβει από την αντίθετη συνοικία.

Στο ίδιο πλαίσιο φαίνεται ότι οι κάτοικοι του χωριού συνήθιζαν να χρησιμοποιούν και ιδιαίτερους χαρακτηρισμούς. Έτσι οι Περαιχωρίτες αποκαλούνταν «καλαμκάδες» και οι Περαιχωρίτες αποκαλούσαν τους υπόλοιπους κατοίκους της Ζαγοράς, και κυρίως εκείνους που κατοικούσαν στον Άγιο Γεώργιο, «ζουμκάδες» ή «κολωνακιώτες». Και τα δύο προσωνύμια έχουν σχέση με το καλαμπόκι που όμως δεν καλλιεργούνταν στην περιοχή. Το «ζουμπούκι» είναι το στέλεχος του καλαμποκιού που έχει τα μουστάκια. Ωστόσο κανείς δε μπόρεσε να μου εξηγήσει τι ακριβώς σήμαιναν αυτοί οι χαρακτηρισμοί. Ο χαρακτηρισμός «κολωνακιώτες» απορρέει από το γεγονός ότι οι πλούσιες οικογένειες του χωριού προέρχονταν ή κατοικούσαν στην συνοικία του Αγίου Γεωργίου.

Αυτή η έντονη αντιπαλότητα μεταξύ των κατοίκων της Περαιχώρας και των υπόλοιπων συνοικιών έχει διάφορες παραμέτρους τόσο ταξικές όσο και πολιτικές. Οι κάτοικοι της Περαιχώρας ήταν παραδοσιακά αγρότες ή εργάτες σε άλλες αγροτικές καλλιέργειες πιο εύπορων Ζαγοριανών. Αντίθετα οι κάτοικοι των άλλων συνοικιών του χωριού πέρα από αγρότες ήταν έμποροι και ιδιοκτήτες караβιών με δράσεις εκτός Ζαγοράς αλλά και εκτός Ελλάδας πολλές φορές. Οι μετέπειτα ευεργέτες και επιφανείς προσωπικότητες όπως ο Οικουμενικός Πατριάρχης Καλλίνικος Δ', ο έμπορος Ιωάννης Πρίγκος, ο ιδρυτής της Παντείου Σχολής Αλέξανδρος Πάντος, ο

ιστορικός Γιάννης Κορδάτος και πολλοί άλλοι κατάγονταν από τις συγκεκριμένες συνοικίες.

Αυτός ο ανταγωνισμός συντέλεσε στην ανάδειξη της Αγίας Παρασκευής (Περαχώρα) σε μια αυτόνομη συνοικία (σχεδόν σαν ένα ξεχωριστό χωριό) με έναν διακριτό κοινωνικό ιστό. Στο πλαίσιο της κλειστής αυτής συνοικίας, αναπτύχθηκαν στενότερες σχέσεις μεταξύ των κατοίκων και σε μεγάλο βαθμό μεταξύ των γυναικών με συγκεκριμένους μηχανισμούς κοινωνικοποίησης που δεν παρατηρούνται στις υπόλοιπες συνοικίες. Οι κάτοικοι των άλλων συνοικιών φαίνεται να είναι αρκετά ιδιωτικοί και να μην επιζητούν τις συναθροίσεις με τους συντοπίτες τους. Τόσο οι άντρες όσο και οι γυναίκες ασχολούνται κυρίως με τις καθημερινές ενασχολήσεις τους και δεν έχουν τη συνήθεια του συμποσιασμού είτε στα καφενεία/καφέ είτε στο σπίτι. Οι κάτοικοι των δυο μεγάλων συνοικιών έχουν ακολουθήσει διαφορετικές στρατηγικές συγκρότησης της κοινωνικής δομής. Το γεγονός αυτό ως ένα βαθμό οφείλεται στην ευκολότερη διαθεσιμότητα των υπόλοιπων συνοικιών και εξωστρέφεια προς τουρίστες ή όπως αποκαλούνται στο χωριό «ζένους». Όλα τα ξενοδοχεία, εστιατόρια και σύγχρονα καφέ/μπαρ βρίσκονται εκεί και έτσι πολλοί κάτοικοι είτε ασχολούνται με αυτές τις επιχειρήσεις είτε τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό συναναστρέφονται με επισκέπτες. Έτσι ο χώρος της πλατείας, όπου συνήθως θα βρίσκονταν οι άντρες, είναι πολύ διαφορετικός από αυτόν της Αγίας Παρασκευής. Οι άλλες δυο πλατείες έχουν ένα τουριστικό χαρακτήρα και δεν υπάρχουν παραδοσιακά ήσυχα καφενεία, τα οποία συνήθως προτιμούν οι ντόπιοι και κατά συνέπεια δεν υπάρχει ομοιογένεια και ανεπισημότητα. Όταν οι κάτοικοι επισκέπτονται εκείνες τις πλατείες πρέπει να είναι ντυμένοι πιο επίσημα και για τους περισσότερους κατοίκους του χωριού θεωρείται ένας χώρος για την επίσημη βραδινή τους έξοδο. Οι γυναίκες δεν υπάρχει περίπτωση να επισκεφθούν μόνες τους τις συγκεκριμένες πλατείες για πρωινή έξοδο, παρά μόνο το βράδυ και πάντα με την οικογένεια τους. Από την άλλη πλευρά, σε αντίθεση με τις γυναίκες που κατοικούν στην Αγία Παρασκευή, οι γυναίκες των άλλων συνοικιών δεν έχουν την συνήθεια των ανεπίσημων σταθερών πρωινών συναντήσεων για καφέ αλλά ακολουθούν ένα περισσότερο αστικό μοτίβο, που περιλαμβάνει κυρίως τις απογευματινές επισκέψεις και συνήθως έπειτα από ενημέρωση της οικοδέσποινας. Ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα που υποδηλώνει το δέσιμο των κατοίκων της Περαχώρας, είναι η προσφωνήσεις των παιδιών προς τους μεγαλύτερους οι οποίοι αποκαλούνται “θείος” ή “θεία” ασχέτως της ύπαρξης συγγενικών δεσμών. Αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό

μόνο των κατοίκων της Περαχώρας χωρίς να λαμβάνει χώρα στις υπόλοιπες συνοικίες του χωριού.

Η αντίθεση αυτή μεταξύ των δυο πλευρών του χωριού αναφορικά με τις στρατηγικές κοινωνικοποίησής τους οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην κοινωνικοοικονομική ιστορικότητα τους. Η συνοικία της Περαχώρας ως πιο φτωγή και αγροτική είχε πάντα στενότερους δεσμούς μεταξύ των κατοίκων, οι οποίοι βασίζονταν στην αλληλοβοήθεια για την επιβίωσή τους. Αντιθέτως, στην πλειοψηφία τους οι κάτοικοι των άλλων συνοικιών ήταν παραδοσιακά εύποροι με επιχειρηματικές δραστηριότητες, γεγονός που τους καθιστούσε ανταγωνιστικούς και ατομιστές. Μία συνήθεια που παρατηρείται στην Περαχώρα και δεν λαμβάνει χώρα στις υπόλοιπες συνοικίες είναι η προσφορά λαχανικών ή φρούτων. Όταν κάποιος έχει παραγωγή ενός προϊόντος που δεν έχουν οι υπόλοιποι είναι δεδομένο ότι θα μοιραστεί το συγκεκριμένο προϊόν και με τους υπόλοιπους, κυρίως σε περιπτώσεις σπάνιων ή δύσκολων στην συγκομιδή φρούτων ή λαχανικών όπως για παράδειγμα τα μανιτάρια ή τα κυδώνια. Μιλώντας με κατοίκους από την συνοικία του Αγίου Γεωργίου σχετικά με αυτή τη συνήθεια μου ανέφεραν ότι *«αυτά συμβαίνουν μόνο στην Περαχώρα. Εμείς εδώ δεν έχουμε τέτοια. Ο καθένας κοιτάει τον εαυτό του και το σπίτι του»*. Η συγκεκριμένη συνήθεια είναι κατάλοιπο του παρελθόντος, όπου λόγω της φτώχειας, οι κάτοικοι συνήθιζαν να μοιράζονται τα φρούτα και τα λαχανικά ή και να τα ανταλλάσσουν.

Ένας ακόμα παράγοντας που έχει συντελέσει στην έλλειψη στενών δεσμών κοινωνικοποίησης μεταξύ των κατοίκων των άλλων συνοικιών είναι το γεγονός ότι, μεγάλο μέρος του πληθυσμού δεν κατοικούσε μόνιμα στο χωριό, αλλά μετακινούνταν τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, γεγονός που εμπόδισε την εγγύτητα μεταξύ τους και την ανάπτυξη κοινών στρατηγικών κοινωνικοποίησης.

### **Έμφυλοι ρόλοι και χωρικές στην Αγία Παρασκευή, Ζαγοράς**

Μεγαλώνοντας στην Περαχώρα ήταν δεδομένο ότι τα αδέρφια μου θα βοηθούσαν τον πατέρα μου στα κτήματα και ότι εγώ θα έμενα στο σπίτι να βοηθήσω τη μητέρα και τη γιαγιά μου στις δουλειές. Οι ρόλοι και οι δραστηριότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών προσδιορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τα στερεότυπα για την έμφυλή τους

ταυτότητα<sup>16</sup>. Ενώ η Αγία Παρασκευή αποτελεί την μεγαλύτερη συνοικία και υπάρχει, συγκριτικά με τις υπόλοιπες, μεγαλύτερος αριθμός νέων ανθρώπων με διαφορετικές αντιλήψεις αλλά ταυτόχρονα και διαφορετικές μορφές απασχόλησης, ωστόσο κάποιες δραστηριότητες είναι αρκετά διαχωρισμένες μεταξύ των δύο φύλων. Οι άντρες ασχολούνται περισσότερο με τις αγροτικές εργασίες ενώ οι γυναίκες σε μεγάλο βαθμό με τις οικιακές δουλειές και δευτερευόντως με κάποια άλλη απασχόληση εκτός σπιτιού. Όλοι οι κάτοικοι είναι αγρότες είτε κατ' αποκλειστικότητα είτε μερικώς. Ακόμα και όσοι κατέχουν άλλες θέσεις εργασίας είτε στον δημόσιο είτε στον ιδιωτικό τομέα, διατηρούν την αγροτική τους παραγωγή. Οι γυναίκες σπάνια ακολουθούν τους άντρες στις αγροτικές δουλειές επί καθημερινής βάσεως. Συνήθως τους βοηθούν όταν πρόκειται για κάποια σημαντική εργασία που απαιτεί πολύ χρόνο όπως η συγκομιδή κατά την οποία συγκεντρώνεται ολόκληρη η οικογένεια. Όπως ανέφεραν κάποιες από τις γυναίκες κατά τις συναντήσεις μας, «ευτυχώς φεύγουν κάθε πρωί και μας αφήνουν στην ησυχία μας. Τι τους θέλουμε μέσα στα πόδια μας; Καλύτερα να είμαστε μόνες μας να κάνουμε τις δουλειές μας όπως θέλουμε εμείς». Φαίνεται ότι οι γυναίκες, σε μεγάλο βαθμό επιθυμούν να βρίσκονται μόνες τους τα πρωινά ώστε να είναι ανεξάρτητες και χωρίς παρεμβολές. «Τι τραβάει και αυτή η καημένη» αναφέρουν σε μια συνάντηση αναφορικά με μια γειτόνισσά τους. «Την θέλει μαζί του κάθε μέρα στο κτήμα. Θα πάθει τίποτα και αυτή, θα αρρωστήσει. Δεν την αφήνει καθόλου στην ησυχία της». Αποτελεί δείγμα “κακής συμπεριφοράς” το να υπάρχει η απαίτηση προς τη σύζυγο, η καθημερινή παρουσία της στο κτήμα<sup>17</sup> και ερμηνεύεται ως έλλειψη σεβασμού προς εκείνη. Ωστόσο σε περιπτώσεις όπου υπάρχει ανάγκη βοήθειας λόγω φόρτου εργασίας και μια σύζυγος αποφασίσει να μην ακολουθήσει, τότε θεωρείται τεμπέλα και αγάριστη. «Το σπίτι είναι δική μας δουλειά και το κτήμα δική τους» αναφέρει χαρακτηριστικά η κα. Μαρία, μια από τις γυναίκες που πίνουμε καφέ ένα πρωί. «Εμείς πάμε να τους βοηθήσουμε όταν χρειάζεται αλλά αυτοί δεν πρέπει να ανακατεύονται με τις δουλειές

---

<sup>16</sup>Αντίστοιχα με τις παρατηρήσεις της Cowan (1990) κατά την έρευνά της στο Σοχό, έτσι και στην περίπτωση της Αγίας Παρασκευής η κυρίαρχη ιδεολογία του φύλου εκδηλώνεται έντονα μέσα από τη συμβολική και πρακτική οργάνωση του χώρου.

<sup>17</sup>Στη Ζαγορά χρησιμοποιείται ο όρος *κτήμα* ή *χτήμα* για να περιγράψει το χωράφι αλλά και γενικότερα τον χώρο όπου πραγματοποιούνται οι αγροτικές εργασίες. Επίσης ο όρος *κήπος* περιγράφει τον χώρο εκείνο όπου φυτεύονται τα λαχανικά, τα οποία πρόκειται να καταναλωθούν από την οικογένεια.

μας». Γίνεται, λοιπόν, φανερό ότι στη συνείδηση των υποκειμένων υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ των ρόλων καθώς και των χωρικοτήτων.<sup>18</sup> Ο χώρος του κτήματος αποτελεί αρμοδιότητα των ανδρών και γενικότερα των αρσενικών μελών της οικογένειας ενώ αντίθετα η οικία, των θηλυκών. Τα παιδιά από μικρή ηλικία εμπλέκονται στις καθημερινές δραστηριότητες των γονιών τους, τα αγόρια στις αγροτικές δουλειές ενώ τα κορίτσια στις οικιακές. Κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, τα αγόρια βοηθούν συμπληρωματικά κάποια απογεύματα ενώ τους καλοκαιρινούς μήνες ακολουθούν από νωρίς το πρωί τον πατέρα τους στα κτήματα. Αντίστοιχα, τα κορίτσια μαθαίνουν από μικρή ηλικία το πώς να καθαρίζουν το σπίτι ή να μαγειρεύουν βοηθώντας τη μητέρα τους στις οικιακές εργασίες.

Αυτές οι διαφορές στις δραστηριότητες και τους χώρους δεν αφορούν μόνο τις καθημερινές ασχολίες αλλά και τους τρόπους διασκέδασης τόσο των αντρών όσο και των γυναικών. Η κοινωνικοποίηση των αντρών περιστρέφεται γύρω από τα καφενεία της πλατείας ενώ των γυναικών γύρω από την οικία<sup>19</sup>. Οι περισσότεροι άντρες θα ξεκινήσουν την μέρα τους από το καφενείο ή θα την ολοκληρώσουν εκεί μέχρι το απόγευμα (κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες). Αν και ως ένα βαθμό, η ηλικία των αντρών επηρεάζει τόσο τον χρόνο επίσκεψης όσο και το καφενείο το οποίο επιλέγουν να επισκεφθούν, δεν επηρεάζει σχεδόν καθόλου τον τρόπο διασκέδασης τους. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία άντρες επιλέγουν να επισκεφθούν το καφενείο τις πρωινές ώρες κατά τις οποίες οι νεότεροι εργάζονται ενώ αντίστοιχα οι μικρότεροι σε ηλικία προτιμούν την βόλτα στο καφενείο τις απογευματινές ή βραδινές ώρες. Ο καθένας από αυτούς θα πάει σε συγκεκριμένο καφενείο και σπάνια αλλάζει. Αυτό σημαίνει ότι κάθε μέρα οι ίδιοι, περίπου, άντρες θα συναντηθούν στο ίδιο μέρος δημιουργώντας έτσι σχέσεις μεταξύ τους καθώς και με τον χώρο στον οποίο συναντώνται. Αρχικά όλοι θα ξεκινήσουν πίνοντας καφέ αφού όπως λένε «τσάι

---

<sup>18</sup>. Η κατασκευή και αναπαραγωγή των ταυτοτήτων αλλά και η επιτέλεση της κοινωνικής ζωής λαμβάνει χώρα στον χώρο. Οι χώροι σύμφωνα με τις Lawrence & Low (1990) συμπυκνώνουν ισχυρές συμβολικές νοηματοδοτήσεις και αξίες οι οποίες αντιπροσωπεύουν την κοινωνική δομή μιας κοινωνίας

<sup>19</sup>Η συγκέντρωση αντρών και γυναικών σε συγκεκριμένους τόπους καθώς και η χρήση τους προσδίδουν σε αυτούς έναν έμφυλο χαρακτήρα (genderedspatialities). Με αυτόν τον τρόπο η οικία ταυτίζεται με την γυναικεία ταυτότητα ενώ αντιθέτως το καφενείο με την αντρική. Κατ' αντιστοιχία η οικία ως ιδιωτικός χώρος ταυτίζεται με την γυναικεία κοινωνικοποίηση ενώ η πλατεία ως δημόσιος με την αντρική.

*πίνουμε μόνο όταν είμαστε άρρωστοι» και έπειτα θα συνεχίσουν με τσίπουρο το οποίο συνοδεύεται πάντα με μεζέ. Η κατανάλωση του τσίπουρου αποτελεί την πιο συχνή αιτία διαπληκτισμών με τις συζύγους οι οποίες παραπονιούνται ότι οι άντρες τους πάντα επιστρέφουν σπίτι έχοντας χορτάσει από τους μεζέδες που το συνοδεύουν και κατά συνέπεια αποφεύγουν το φαγητό που έχουν εκείνες μαγειρέψει. Η κατανάλωση του τσίπουρου παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή, κυρίως των ανδρών, της συνοικίας και αποτελεί συμβολικό χαρακτηριστικό ανδρισμού. Ωστόσο, η καθημερινή κατανάλωση μεγαλύτερης ποσότητας τσίπουρου μπορεί εύκολα να στιγματίσει αρνητικά κάποιον άντρα ως μέθυσο και τεμπέλη.*

Ένα χαρακτηριστικό που μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση κατά την παρατήρησή μου στο χωριό είναι, ότι για το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου που περνούν οι άντρες στα καφενεία δεν συνομιλούν καθόλου μεταξύ τους. Στο σύνολο των ημερών κατά τις οποίες διεξήγαγα την επιτόπια έρευνά μου, επισκέφθηκα 12 φορές τα καφενεία της πλατείας και σε καμία από αυτές τις επισκέψεις δεν υπήρξε κάποια ουσιαστική συζήτηση μεταξύ των παρευρισκόμενων. Αρχικά, συζητούν σύντομα για την σοδειά ή για τον καιρό και μετά απλά κάθονται γύρω από το τραπέζι κοιτάζοντας τους περαστικούς ή σπανίως σχολιάζοντας τους. Φαίνεται ότι για τους άντρες οι συναντήσεις αυτές δεν έχουν στόχο να ενισχύσουν τους φιλικούς δεσμούς μεταξύ τους αλλά κυρίως να γεμίσουν τον χρόνο τους και όπως λένε και οι ίδιοι « να ξεσκάσουμε. Μαζευόμαστε εδώ για να περάσει η ώρα και μην καθόμαστε στο σπίτι όλοι μέρα. Έξαλλου τι να κάνουμε και εκεί, μόνο τηλεόραση μπορούμε να δούμε». Παρατήρησα επίσης ότι κανείς από τους άντρες δεν αναφέρει κάποιον άλλο ως φίλο και σπανίως κανονίζεται κάποια οικογενειακή συνάντηση με βάση την φιλία μεταξύ τους. Αντιθέτως, οι φιλικές σχέσεις μεταξύ των οικογενειών βασίζονται είτε σε συγγενικούς δεσμούς είτε στις σχέσεις μεταξύ των γυναικών της οικογένειας.

### **Οικιακότητα και κοινωνικοποίηση των γυναικών- Πρωινές συναντήσεις για καφέ και συζήτηση**

Οι κάτοικοι της Περαχώρας έχουν ακόμα και σήμερα στενές σχέσεις με έντονους φιλικούς αλλά και οικογενειακούς δεσμούς. Αυτές οι σχέσεις διατηρούνται σε μεγάλο βαθμό μέσα από τις καθημερινές επισκέψεις των γυναικών από σπίτι σε σπίτι. Στην Ζαγορά και συγκεκριμένα στην συνοικία της Αγίας Παρασκευής όπου διεξάγω την

επιτόπια, εθνογραφική έρευνα παρατηρείται εκ πρώτης όψεως έντονη διάκριση μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού που διαφαίνεται κυρίως στον διαχωρισμό των φύλων, τόσο αναφορικά με τον χώρο όσο και με τις δραστηριότητες τους. Στην πραγματικότητα όμως το οικιακό με το δημόσιο διαπλέκονται σε μεγάλο βαθμό μέσω μιας καθημερινής συνήθειας των γυναικών της Περαιχώρας, γύρω από την οποία παράγονται και αναπαράγονται οι έμφυλες ταυτότητες και συντελείται η κοινωνική συνοχή της συνοικίας. Αυτή η συνήθεια/δραστηριότητα που αποτέλεσε και το κίνητρό αυτής της εργασίας είναι οι καθημερινές πρωινές συναντήσεις μεταξύ των γυναικών στην Περαιχώρα. Μεγαλώνοντας, ήταν δεδομένο ότι κάθε πρωί θα έρχονταν σπίτι μας για καφέ διάφορες γυναίκες της συνοικίας και αντίστοιχα θα πήγαινε η μητέρα μου σε κάποιο από τα σπίτια τους. Αυτή η δραστηριότητα αλλά και ο χώρος (οικία) στον οποίο επιτελείται αποτελεί φαινομενικά μια ιδιωτική δραστηριότητα σε έναν αντίστοιχο χώρο, που εμφανίζει όμως χαρακτηριστικά που τον προσδιορίζουν ως δημόσιο.

Οι συναντήσεις αυτές χαρακτηρίζονται από σειρά επαναλαμβανόμενων μοτίβων, γεγονός που τις καθιστά αναπόσπαστο τμήμα της κοινωνικής καθημερινότητας των γυναικών της περιοχής και της συγκρότησης των έμφυλων ρόλων τους, με την έννοια ότι αποτελεί σχεδόν υποχρέωση για τη γυναίκα, συνήθως μητέρα ή γιαγιά του σπιτιού να υποδέχεται γυναίκες για καφέ στο σπίτι και να επισκέπτεται και η ίδια αντίστοιχα..<sup>20</sup> Οι συγκεκριμένες επισκέψεις λαμβάνουν χώρα συνήθως από παντρεμένες γυναίκες και οι οποίες όμως δεν επισκέπτονται μόνο τα γειτονικά σπίτια, αλλά εκείνα που τους συνδέουν συγγενικούς ή φιλικούς δεσμούς. Ταυτόχρονα όμως είναι αυτονόητο ότι κάποιες μέρες της εβδομάδας θα *«μαζευτεί και η γειτονιά»* όπως μου ανέφεραν. Οι συγκεκριμένες συναντήσεις λαμβάνουν χώρα καθημερινά και πάντα πρωινές ώρες. Αυτό συμβαίνει γιατί οι γυναίκες τις συγκεκριμένες ώρες βρίσκονται στο σπίτι κάνοντας τις πρωινές δουλειές του σπιτιού όπως καθάρισμα ή μαγείρεμα. Επιπλέον τις πρωινές ώρες οι γυναίκες αυτές βρίσκονται μόνες στο σπίτι αφού οι σύζυγοι βρίσκονται συνήθως στα κτήματα και τα παιδιά τους στο σχολείο ή αν πρόκειται για ενήλικα αγόρια βοηθούν τον πατέρα τους

---

<sup>20</sup>Σύμφωνα με τον Lefebvre (1991) ο ρυθμός της καθημερινότητας αποτελεί σημαντικό στοιχείο της αναγνώρισης και αναπαραγωγής των ταυτοτήτων. Η κατασκευή και αναπαραγωγή των έμφυλων ρόλων έχει μια ρυθμικότητα εφόσον πρόκειται για επαναλαμβανόμενες πράξεις με συμβολικά και ιστορικά στοιχεία.

στις αγροτικές εργασίες. Εφόσον δεν βρίσκεται κανείς άλλος στο σπίτι οι γυναίκες έχουν τη δυνατότητα να μιλήσουν και να σχολιάσουν οτιδήποτε θέλουν. Τους δίνεται επίσης η δυνατότητα να κάνουν ένα διάλειμμα από τις δουλειές και να χαλαρώσουν μέχρι να γυρίσουν τα παιδιά ή ο σύζυγος για το μεσημεριανό φαγητό.

Ένα δεύτερο μοτίβο που επαναλαμβάνεται στις συγκεκριμένες συναντήσεις είναι το γεγονός ότι δεν απαιτείται κάποιου είδους πρόσκληση ή ενημέρωση από την πλευρά των γυναικών αναφορικά με αυτές τις πρωινές συναντήσεις. Είναι αυτονόητο μεταξύ τους, ότι κάθε πρωί θα επισκεφθούν ένα διαφορετικό σπίτι στο πλαίσιο της ευρύτερης παρέας τους, η οποία ορίζεται είτε από όρους συγγένειας είτε γειτνίασης. Η διάρκεια αυτών των επισκέψεων ορίζεται στις περίπου δύο ώρες αφού συνήθως το μεσημέρι κάποιες από αυτές θα αναφέρουν ότι *«έχουν να τελειώσουν το φαγητό για να είναι έτοιμο όταν γυρίσουν οι άντρες στο σπίτι»*<sup>21</sup>. Χαρακτηριστικό των συγκεκριμένων πρωινών επισκέψεων μεταξύ των γυναικών είναι ο ανεπίσημος χαρακτήρας τους. Ενώ στις συνήθειες επισκέψεις είναι πρόπον και απαιτείται ο επισκέπτης να φέρει κάποιου είδους δώρο, *«να μην εμφανιστεί με άδεια χέρια»*, σε αυτή την περίπτωση δεν είναι απαραίτητο. Αντιθέτως, αν υπάρξει κάποια πρόσκληση για απογευματινή επίσκεψη, που σημαίνει ότι υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να βρίσκονται και άλλα μέλη της οικογένειας στο σπίτι και κυρίως ο σύζυγος, τότε διαφοροποιείται το είδος του ντυσίματος και επιβάλλεται ένα έστω μικρόδωρο.<sup>22</sup> Ο

---

<sup>21</sup>Στη Ζαγορά είναι η οικογένεια θα τρώει όλη μαζί το μεσημέρι και έτσι όπου και αν βρίσκονται τα μέλη της θα μαζευτούν για το φαγητό, εκτός των περιπτώσεων αγροτικών εργασιών που μπορούν να διαρκέσουν ολόκληρη την ημέρα. Οι γυναίκες μαγειρεύουν το φαγητό νωρίς το πρωί ή από το προηγούμενο βράδυ έτσι ώστε να μπορούν να κάνουν άνετα τις δουλειές τους το πρωί και να επισκεφθούν κάποιο σπίτι για καφέ. Οι άντρες από την άλλη βρίσκονται στα κτήματα για τις αγροτικές δουλειές ή σε κάποιο καφενείο ή καφέ της πλατείας πίνοντας καφέ ή τσίπουρα. Την ώρα του μεσημεριανού φαγητού όλοι θα επιστρέψουν σπίτι για το γεύμα.

<sup>22</sup> Οι έννοιες της ανταλλαγής και του δώρου έχουν αποτελέσει πεδίο έρευνας της ανθρωπολογίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Mauss (1966) στα συμπεράσματα του βιβλίου του «Το Δώρο», οι προσκλήσεις πρέπει να προσφέρονται και πρέπει να γίνονται αποδεκτές. Η ανταλλαγή αποτελούσε πάντα κάτι παραπάνω από μια απλή κίνηση ή μια απλή δραστηριότητα. Αποτελεί κύριο στοιχείο της κοινωνικής οργάνωσης και δομής. Η επιτέλεση της ανταλλαγής διαμορφώνει το κοινωνικό συμβολικό και ορίζει τις ανθρώπινες σχέσεις. Η υποχρέωση της απολαβής φιλοξενίας αλλά και της παροχής φιλοξενίας είναι κυρίαρχη. Ο σκοπός της συγκεκριμένης ανταλλαγής έχει ηθικά χαρακτηριστικά και συντελεί στην κοινωνική αλληλεγγύη. Σε πιο σύγχρονες μελέτες ο Godelier (1999: 207-208) αναφέρει ότι στις δυτικές κοινωνίες του σήμερα η ανταλλαγή του δώρου δεν έχει τον υποχρεωτικό χαρακτήρα



ανεπίσημος χαρακτήρας των πρωινών επισκέψεων σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με το γεγονός ότι δεν συμμετέχουν άντρες αλλά περιλαμβάνουν κυρίως γυναίκες οι οποίες πίνουν τον πρωινό τους καφέ και συζητούν.<sup>23</sup> Οι γυναίκες καθορίζουν τον ρυθμό και το είδος των επισκέψεων τους υπό το πρίσμα συγκεκριμένων χαρακτηριστικών που θα μπορούσαν να προσδιοριστούν στο φάσμα του ανεπίσημου. Ωστόσο για τις ίδιες τις γυναίκες, οι συγκεκριμένες επισκέψεις έχουν πολύ μεγαλύτερη σημασία από τις φαινομενικά περισσότερο επίσημες αφού μέσα από αυτές μπορούν να εκφράζονται περισσότερο ελεύθερα, να κινούνται πιο άνετα και εν τέλει να ενταχθούν στον κοινωνικό ιστό της συνοικίας. Η ανεπισημότητα και η μη υποχρέωση ενημέρωσης καταδεικνύει τον δημόσιο χαρακτήρα της οικίας στο πλαίσιο αυτών των επισκέψεων. Τα καλοκαίρια που οι πόρτες των σπιτιών παραμένουν ανοιχτές καθόλη τη διάρκεια της ημέρας, οι επισκέπτριες μπαίνουν στο σπίτι φωνάζοντας το όνομα της οικοδέσποινας θεωρώντας δεδομένο ότι εκείνη θα βρίσκεται εκεί και ως ένα βαθμό θα περιμένει κάποια επίσκεψη. Ο χώρος του σπιτιού λοιπόν αποκτά έναν δημόσιο χαρακτήρα, προσβάσιμο και ανοιχτό, χάνοντας τον ιδιωτικό και οικογενειακό του χαρακτήρα.

Οι επισκέψεις αυτές πραγματοποιούνται κυρίως από τις μεγαλύτερες σε ηλικία γυναίκες της οικογένειας και συνήθως τις μητέρες. Αν υπάρχει περίπτωση να βρίσκεται στο σπίτι κάποια από τις κόρες της οικογένειας τότε θα πρέπει πάντα να είναι παρούσα στις επισκέψεις. Σε μια από τις επισκέψεις που πραγματοποίησα στο πλαίσιο της παρατήρησής μου στο χωριό, συνειδητοποίησα ότι ο γιος της οικοδέσποινας κοιμόταν ενώ η δεκαενιάχρονη κόρη της ήταν «αναγκασμένη» να παρακολουθεί τη συζήτηση που λάμβανε χώρα μεταξύ της μητέρας και των φιλενάδων της. Όπως μου ανέφεραν οι παρευρισκόμενες, τα αγόρια μπορούν να κοιμηθούν όσο θέλουν το πρωί ενώ οι κοπέλες πρέπει να ξυπνάνε νωρίς γιατί «μπορεί

---

του παρελθόντος αλλά έχει εξελιχθεί σε ένα υποκειμενικό, προσωπικό και ατομικό ζήτημα και αποτελεί την έκφραση και το μέσο για την δημιουργία προσωπικών σχέσεων.

<sup>23</sup>Η ανεπίσημη ισχύς των γυναικών όπως παρουσιάζει η Friedl (1962) στην εθνογραφία της γίνεται φανερή και στο συγκεκριμένο παράδειγμα των πρωινών αυτών επισκέψεων. Σύμφωνα με τη Friedl (1967: 108) παρόλο που ο σύζυγος φαίνεται να έχει την επίσημη εξουσία αναφορικά με το νοικοκυριό, η πραγματική ανεπίσημη οργάνωση του νοικοκυριού δείχνει την πραγματική ισχύ την οποία κατέχουν οι γυναίκες. Κατά την συγγραφέα, η οικογένεια αποτελεί ίσως τη σημαντικότερη μονάδα οικονομικής και κοινωνικής δομής στην ελληνική κοινότητα του χωριού και η ισχύς που έχουν μέσα στην συγκεκριμένη μονάδα έχει σημαντικές συνέπειες για την διανομή της ισχύος ολόκληρης της κοινωνίας.

να έρθει καμιά γυναίκα στο σπίτι και να την πουν τεμπέλα». Οι γυναίκες από νεαρή ηλικία προετοιμάζονται για τον ρόλο τους ως σωστές οικοδέσποινες και σύζυγοι. Ακόμα και οι κοπέλες που σπουδάζουν όταν βρίσκονται στο χωριό «διδάσκονται» μαγειρική, ραπτική και γενικότερα πώς να οργανώνουν σωστά τις δουλειές του σπιτιού. Όπως ανέφερε μια από τις γυναίκες με τις οποίες συνομίλησα, η οποία είχε δυο κόρες που σπούδαζαν στην Αθήνα «δεν έχουν καμιά αξία οι σπουδές αν δεν μπορείς να μπαλώσεις το παντελόني του άντρα σου ή να ράψεις τις τρύπες από τις κάλτσες του». Έτσι όλες οι κοπέλες πρέπει να συμμετέχουν ενεργά στους ρόλους και τις δραστηριότητες των μητέρων τους ώστε να διατηρήσουν την καλή φήμη της οικογένειας στο χωριό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της σημασίας που έχει για την γυναίκα και την αξία της ως σωστή νοικοκυρά είναι το άπλωμα των ρούχων που γίνεται στις αυλές ή στα μπαλκόνια των σπιτιών. Μετά το τέλος μιας εκ των επισκέψεων για καφέ στην οποία συμμετείχα, η οικοδέσποινα ξεκίνησε να απλώνει τα ρούχα που μόλις είχαν πλυθεί. Παρατήρησα λοιπόν ότι της έπαιρνε αρκετό χρόνο να ομαδοποιεί και να κρεμά τα ρούχα με ιδιαίτερη προσοχή. Όταν λοιπόν την ρώτησα μου είπε ότι τα ρούχα πρέπει να απλώνονται με συγκεκριμένο τρόπο και σε συγκεκριμένη σειρά ανάλογα με το μέγεθός τους. «Δεν γίνεται να απλώσεις τα ρούχα όπως να 'ναι» μου λέει, «θα περάσει καμιά γειτόνισσα και θα τα δει και θα γίνουμε ρεζίλι». Ωστόσο σε μεγάλο βαθμό και οι ίδιες οι κοπέλες θεωρούν ότι οφείλουν να ξέρουν πως γίνονται οι δουλειές του σπιτιού και πιστεύουν ότι ως ένα βαθμό αποτελούν τμήμα της παράδοσης τους<sup>24</sup>. Έτσι η οικιακότητα, η εκτέλεση των οικιακών καθηκόντων τους και η συμπεριφορά τους στις καθημερινές επισκέψεις των άλλων γυναικών αποτελούν τμήματα της ορθής γυναικείας πρακτικής η οποία περνά από γενιά σε γενιά. Ωστόσο, η συμμετοχή των νεαρότερων γυναικών σε αυτές τις συναντήσεις αποτελεί και μια μορφή μύησης τους στην δημόσια σφαίρα της γυναικείας κοινωνικοποίησης μέσα στην οποία παράγεται και ενδυναμώνεται τόσο η ταυτότητα τους στην συγκεκριμένη κοινωνία όσο και η ταυτότητα ολόκληρης της συνοικίας. Η αντίληψη ότι «πρέπει να κάνεις τον άντρα να τρέχει πίσω από τα φουστάνια σου» όπως μου εξήγησαν οι γυναίκες σε μία από τις συναντήσεις τους που

---

<sup>24</sup>Σε αυτό το σημείο φαίνεται η ταύτιση της έννοιας της τιμής με την οικιακότητα όπως απαντάται και στην Dubisch (1995:247) η οποία αναφέρει ότι οι γυναίκες πρέπει να αποφεύγουν συμπεριφορές που είναι δυνατόν να προκαλέσουν κουτσομπολιό ή υποψίες και δεν πρέπει να παραμελούν τα οικιακά τους καθήκοντα ώστε να διατηρήσουν την καλή φήμη της οικογένειας.

ήμουν παρούσα, διαμορφώνεται και επιτυγχάνεται μέσα από την εξάρτηση των συζύγων τους από τις ίδιες. Εφόσον οι ίδιες τους προσφέρουν τα πάντα άριστα, τότε στην ουσία οι σύζυγοι τους έχουν περισσότερο ανάγκη. Μέσω αυτής της πρακτικής διαμορφώνονται στρατηγικές ισχύος που σε μεγάλο βαθμό επαναπροσδιορίζουν τα όρια των ταυτοτήτων τους. Η συγκεκριμένη στρατηγική των γυναικών φαίνεται να έχει αποτέλεσμα αφού οι άντρες στην συγκεκριμένη συνοικία εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις γυναίκες τους όχι μόνο αναφορικά με τη φήμη και το κύρος του νοικοκυριού αλλά και για πιο πρακτικά ζητήματα όπως τις καθημερινές αποφάσεις και πολύ συχνά ακόμα και για την οικονομική διαχείριση του οίκου τους αλλά και τη διεκδίκηση καλύτερων συνθηκών συνεργασίας από τον Αγροτικό Συνεταιρισμό στον οποίο όλοι οι κάτοικοι είναι μέλη. Ένα πρωί στο σπίτι της κας. Λίτσας, ξεκίνησε μια συζήτηση σχετικά με την κακή οικονομική διαχείριση του συνεταιρισμού και τα φαινομενικά υψηλά κόστη, οπότε η κα. Ελένη ανέφερε ότι συνειδητοποίησαν με τον άνδρα της ότι έπρεπε να πληρώσουν ένα κόστος το οποίο δεν είχαν πραγματοποιήσει. *«Μου φέρνει ο Κώστας τα χαρτιά και βλέπω τα 200 ευρώ. Δεν μπορούσαμε να καταλάβουμε τι είναι οπότε αποφάσισα να πάω στον Συνεταιρισμό και να τους ρωτήσω. Ενώ απαιτήσα δεν μου έδιναν απαντήσεις αλλά αντιθέτως μου ζήτησαν να παρευρεθώ στο Διοικητικό Συμβούλιο μπροστά σε όλους τους συνεταίρους, και εννοείται ότι θα πάω»*. Έπειτα οι υπόλοιπες γυναίκες της παρέας συμφώνησαν μαζί της και ξεκίνησαν να περιγράφουν τα δικά τους περιστατικά όπου χρειάστηκε να παρέμβουν. Το παραπάνω είναι μόνο ένα από τα πολλά παραδείγματα όπου οι γυναίκες φαίνεται να έχουν μεγάλο μερίδιο στην διαχείριση και τον έλεγχο των λειτουργικών εξόδων και διαδικασιών και σε μεγάλο βαθμό να παίρνουν τις αποφάσεις για ολόκληρη την οικογένεια.

Οι συγκεκριμένες πρωινές επισκέψεις έχουν έντονο τον χαρακτήρα της ανταλλαγής. Κάθε μέρα οι επισκέψεις πραγματοποιούνται σε διαφορετικά σπίτια και είναι αυτονόητο ότι η κάθε επίσκεψη πρέπει να ανταποδοθεί σύντομα.<sup>25</sup> Η μη ανταπόδοση της φιλοξενίας αποτελεί αιτία αποκλεισμού από τον κοινωνικό ιστό. Στο εθνογραφικό παράδειγμα της Αγίας Παρασκευής οι επισκέψεις αποτελούν απόδειξη ότι η γυναίκα αποτελεί ενεργό μέλος της τοπικής κοινωνίας. Η υπόληψη της ίδιας και

---

<sup>25</sup>Σύμφωνα με την Aswad (1974) η οποία μελετά τα μοτίβα επισκέψεων μεταξύ γυναικών της τοπικής ελίτ σε μια μικρή πόλη της Τουρκίας το κοινωνικό κύρος της κάθε οικογένειας εξαρτάται άμεσα από τον αριθμό των ανθρώπων που επισκέπτονται την οικοδέσποινα καθώς και το κύρος τους.

της οικογένειας της εξαρτάται από τη συμπεριφορά της ως οικοδέσποινας. Επίσης, η διαθεσιμότητα του σπιτιού ως προς της συναντήσεις καθώς και η ανταποδοτικότητα των επισκέψεων αποτελούν ενδείξεις μιας υγιούς οικογενειακής ή συζυγικής ζωής. Όπως αναφέρουν κάποιες από τις γυναίκες με τις οποίες συνομίλησα κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας μου, *«όσες δεν πηγαίνουν για καφέ το πρωί ή δεν έχουν επισκέπτες στο σπίτι τους, έχουν κάτι να κρύψουν»*. Αναφερόμενες στο παράδειγμα μιας γειτόνισσας τους υποστηρίζουν, *« δεν πάει κανείς σπίτι της, ούτε εκείνη πάει για καφέ παρά μόνο στα μαγαζιά για ψώνια βγαίνει. Ποιος ξέρει τι συμβαίνει μέσα στο σπίτι. Κρίμα γιατί είναι καλή γυναίκα αλλά τι να κάνεις...»*. Στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι αυτονόητο ότι εφόσον δεν υπάρχει συμμετοχή στην καθημερινή ανταλλαγή επισκέψεων, υπάρχει κάποιο πρόβλημα στην οικογένεια ή στη σχέση της με τον σύζυγό της. Ταυτόχρονα, αν και φαίνεται πως οι υπόλοιπες γυναίκες της συνοικίας, συμπάσχουν με τις λίγες γυναίκες που δεν συμμετέχουν στην καθημερινή συνήθεια του καφέ, ταυτόχρονα της “περιθωριοποιούν” και συμπαράσφεται μαζί τους ολόκληρη η οικογένεια.

Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτών των συναντήσεων είναι η χωρική τους τοποθέτηση στο πλαίσιο της οικίας. Τα περισσότερα σπίτια στο χωριό αποτελούνται από μια κουζίνα, ένα σαλόνι, ένα μπάνιο, ένα ή παραπάνω υπνοδωμάτια καθώς και την αυλή/κήπο. Η συναντήσεις αυτές πραγματοποιούνται πάντα στην κουζίνα του σπιτιού και με αυτό τον τρόπο η οικοδέσποινα μπορεί παράλληλα να μαγειρεύει. Το σαλόνι χρησιμοποιείται τον χειμώνα για τις πιο επίσημες και συνήθως απογευματινές συναντήσεις αλλά και ειδικές περιστάσεις όπως π.χ γιορτές. Αυτό αντικαθίσταται από την αυλή/κήπο το καλοκαίρι που αποτελεί τον κύριο χώρο όπου πραγματοποιούνται οι απογευματινές επισκέψεις. Η κουζίνα αποτελεί έναν πιο χαλαρό χώρο συνάντησης χωρίς στοιχεία επισημότητας και απολύτως ενταγμένο στην καθημερινή οικιακή ζωή, όπως συμβαίνει και με τις συγκεκριμένες συναντήσεις<sup>26</sup>. Αποτελεί τον χώρο του σπιτιού που κυριαρχεί η παρουσία των γυναικών και που περνούν τις περισσότερες ώρες της ημέρας. Σε αντίθεση με το σαλόνι όπου συνήθως μαζεύονται τα υπόλοιπα μέρη της οικογένειας για να παρακολουθήσουν τηλεόραση.

---

<sup>26</sup>Η συνάντηση των γυναικών σε ένα σχετικά μικρό χώρο όπως είναι η κουζίνα στη συγκεκριμένη περιοχή υποδηλώνει μια συμβολικά στενή κοινωνική σχέση. Όπως αναφέρει και η Douglas (2004 :75) η απόσταση μεταξύ των ατόμων είναι αναλογική με την κοινωνική απόσταση και συμβολίζει διαφορές στις ταυτότητες των ατόμων και ιεράρχηση των κοινωνικών σχέσεων καθώς και της επισημότητάς τους.

Στην υπό μελέτη συνοικία σε αντίθεση με το υπόλοιπο χωριό δεν παρατηρείται έντονος διαχωρισμός μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας αναφορικά με τον προσανατολισμό των σπιτιών. Στις υπόλοιπες συνοικίες του χωριού παρόλο που υπάρχει εγγύτητα μεταξύ των σπιτιών, υπάρχει συνήθως κάποιου είδους περίφραξη ή τοίχος που να αποτελεί φυσικό χώρισμα μεταξύ των οικιών περιχαράκωνοντας έτσι τον ιδιωτικό χώρο των σπιτιών. Ωστόσο στην Αγία Παρασκευή αυτός ο διαχωρισμός δεν υφίσταται. Αντιθέτως, η αυλή του κάθε σπιτιού αποτελεί προέκταση του άλλου και δεν υπάρχουν διαχωριστικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το γεγονός ότι η πλατεία της Αγίας Παρασκευής είναι η μοναδική πλατεία του χωριού που περιτριγυρίζεται από οικίες και αυλές κάνοντας σχεδόν δυσδιάκριτα τα όρια τους. Τα όρια μεταξύ του «κοινού» - δημόσιου χώρου και του ιδιωτικού για την συγκεκριμένη συνοικία, δεν είναι ξεκάθαρα, προσδίδοντας ένα δημόσιο χαρακτήρα στο ιδιωτικό χώρο ή αντίστοιχα έναν ιδιωτικό χαρακτήρα στον δημόσιο.

Το σημαντικότερο όμως χαρακτηριστικό/μοτίβο των συγκεκριμένων συναντήσεων είναι ο καφές<sup>27</sup>. Ο καφές αποτελεί την φαινομενική αιτία συνάντησης αφού είναι ο λόγος που οι γυναίκες επισκέπτονται η μια την άλλη. *«Θα πάμε να πιούμε τον καφέ μας στην ...»*, *«εσείς τι ώρα τον ήπιατε τον καφέ σας;»* είναι οι συνήθεις φράσεις που καθορίζουν την συνάντηση ή ενημερώνουν τις υπόλοιπες γυναίκες για την μάζωξη.<sup>28</sup> Οι γυναίκες της Αγίας Παρασκευής πίνουν καφέ δυο φορές την ημέρα, ωστόσο ο πρωινός καφές σε κάποιο φιλικό σπίτι είναι αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας τους. Η οικοδέσποινα ξέρει πως η κάθε γυναίκα προτιμά τον καφέ της, ο οποίος είναι πάντα ελληνικός και συνοδεύεται είτε από ένα κουλουράκι είτε από φρυγανιά.<sup>29</sup> Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως αυτές

---

<sup>27</sup>Κατά την Cowapo καφές αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο στον συμβολικό κόσμο της συνάφειας, τόσο για τους άντρες όσο και για τις γυναίκες και αποτελεί ένα σύμβολο καθημερινής κοινωνικοποίησης.

<sup>28</sup>Γύρω από τον καφέ δημιουργείται ένα κοινωνικό δίκτυο γυναικών το οποίο υποδηλώνει ένα τύπο συνδέσμου, δικτύου και συνάθροισης. Σύμφωνα με τον Latour (1999b) τα αντικείμενα ανάγονται σε κοινωνικά αποκτώντας αξία μέσα από τη δράση και την κυκλοφορία τους εντός των κοινωνικών δικτύων στα οποία κινούνται. Γίνεται δηλαδή το αντικείμενο φορέας κοινωνικών νοημάτων και δράσης και συνυφαίνεται άμεσα με το δίκτυο στο οποίο κινείται..

<sup>29</sup>Στην εθνογραφική του μελέτη για το καφεενίο ο Παπαταξιάρχης (2006:210) αναφέρεται στη σημασία του ποτού και τις κοινωνικές του επιπτώσεις. Αν και ο ίδιος αναφέρεται κυρίως στα

των γιορτών η οικοδέσποινα σερβίρει μετά τον καφέ κάποιο γλυκό που η ίδια έφτιαξε ως κέρασμα για την εκάστοτε περίπτωση. Η ύπαρξη του γλυκού αποδεικνύει και επιβεβαιώνει την αξιοσύνη της ως καλής οικοδέσποινας και νοικοκυράς.

Τα θέματα συζήτησης μεταξύ των γυναικών περιστρέφονται γύρω από συμβάντα της προσωπικής τους ζωής καθώς και του χωριού. Η συνάντηση των γυναικών για καφέ είναι το πρόσχημα για να ‘κουτσομπολέψουν’. Η αιτία βρίσκεται στην ανάγκη να πουν αυτά που έμαθαν ή αυτά που ξέρουν στις φίλες τους, να τα σχολιάσουν, να τα εμπλουτίσουν, να τα παραποιήσουν και γενικά να ασχοληθούν με τα γεγονότα του περιβάλλοντός τους και όχι μόνο. Αρχικά, συζητούν για τα νέα της προηγούμενης ημέρας, το φαγητό που θα μαγειρέψουν, το που βρίσκονται τα υπόλοιπα μέρη της οικογένειας. Έπειτα το μεγαλύτερο μέρος της συζήτησης στρέφεται στον σχολιασμό γεγονότων που έλαβαν χώρα στο χωριό, όπως κάποιος αρραβώνας ή γάμος ή ακόμα και κάποια εκδήλωση και επιπλέον γεγονότων που συμβαίνουν σε άλλες οικογένειες τόσο θετικά όσο και αρνητικά εν είδει κουτσομπολιού. Τα νέα γύρω από τα γεγονότα του χωριού συχνά μεταφέρονται στις γυναίκες από τους άντρες οι οποίοι «κυκλοφορούν περισσότερο» όπως λένε χαρακτηριστικά, επισκέπτονται ίσως καφεενία άλλων συνοικιών και μαθαίνουν ή βλέπουν τι γίνεται στο χωριό. Έπειτα οι ίδιοι τα μεταφέρουν στις γυναίκες τους και εκείνες τα συζητούν στις συναθροίσεις τους κάθε πρωί. Ωστόσο συχνά η συζήτηση στρέφεται στο παρελθόν και συζητούν για τα παιδικά τους χρόνια καθώς και τις οικογένειες τους. Οι συγκεκριμένες συζητήσεις αποτελούν το μοναδικό μέσο ενημέρωσης για τα γεγονότα της συνοικίας τους καθώς και ολόκληρου του χωριού. Αποτελούν το μοναδικό μέσο ώστε οι γυναίκες αλλά και εμμέσως οι οικογένειες να ενημερώνονται για τις υπόλοιπες και εν τέλει να έρχονται περισσότερο κοντά αναπτύσσοντας κοινωνικούς δεσμούς. Ωστόσο πολύ συχνά αναφέρονται και προσωπικά ζητήματα όπως οι σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, προβλήματα οικονομικά ή υγείας που μπορεί να αντιμετωπίζουν καθώς και σχέδια για το μέλλον.

---

οινοπνευματώδη ποτά, το ίδιο ισχύει σε μεγάλο βαθμό και στην περίπτωση της Ζαγοράς και τον καφέ. Σύμφωνα λοιπόν με τον Παπαταξιάρχη, «το ποτό είναι συμβολικό μέσο ανταλλαγής, η στοιχειώδης μορφή δωρήματος. Έτσι, πίνω σημαίνει συμποσιάζομαι και άρα σχετίζομαι ή ο συμποσιασμός είναι ο βασικός τρόπος με τον οποίο δημιουργείται συνάφεια στο καφενείο». Στις συναντήσεις για καφέ που λαμβάνουν χώρα από τις γυναίκες της Αγίας Παρασκευής, ο καφές αποτελεί κυρίαρχο στοιχείο γύρω από το οποίο συσπειρώνονται και διαμορφώνονται οι κοινωνικές σχέσεις.

Οι πρωινές συναθροίσεις για καφέ και κουβέντα, λαμβάνουν χώρα καθημερινά σε κάποιο από τα φιλικά σπίτια της συνοικίας. Όμως αυτό αλλάζει την Κυριακή. Η Κυριακή είναι η μέρα όπου οι γυναίκες από νωρίς το πρωί επισκέπτονται την εκκλησία και μετά το τέλος της κάθονται στα καφενεία της πλατείας για τσίπουρο. Οι άντρες συνεχίζουν τις συνήθειες πρακτικές τους στο καφενείο, και όχι μόνο δεν αποδοκιμάζουν αλλά χαίρονται βλέποντας τις συζύγους τους να διασκεδάζουν. Είναι η μοναδική μέρα που θα δει κανείς παρέες γυναικών να βρίσκονται σε έναν «αντρικό» - δημόσιο χώρο και να καταναλώνουν ένα επίσης «αντρικό» αλκοολούχο ποτό, το τσίπουρο. Φαίνεται σαν η γιορτινή διάθεση της ημέρας, η οποία διαμορφώνεται γύρω από τον εκκλησιασμό<sup>30</sup>, να δίνει την δυνατότητα στις γυναίκες να ξεπεράσουν κοινωνικά στερεότυπα των προηγούμενων ημερών και ως μια διαδικασία καθαγίασης να προβούν σε μια παραδοσιακά αντρική πρακτική. Στις κυριακάτικες συναθροίσεις παρατηρείται έντονα η μετακίνηση των γυναικών από την οικιακή/ιδιωτική στην δημόσια σφαίρα. Οι δύο σφαίρες διαπλέκονται και έτσι η πλατεία χάνει τον συμβολικό της χαρακτήρα ως αντρικός χώρος και οι γυναίκες κυριαρχούν σε αυτόν επιτελώντας μια συνήθως ιδιωτική/οικιακή πράξη με διαφορετικά ωστόσο χαρακτηριστικά. Έτσι ο καφές αντικαθίσταται από το τσίπουρο, το σπίτι από την πλατεία και η οικιακότητα με το δημόσιο. Με αυτή την κίνηση οι γυναίκες εδραιώνουν ακόμα περισσότερο τη θέση τους στην συνοικία και κυρίως τις στενές σχέσεις που έχουν αναπτύξει μεταξύ τους. Κάθε Κυριακή η πλατεία της συνοικίας είναι γεμάτη από γυναίκες όπου κάθονται ανά παρέες των 6-10 ατόμων και γελώντας ή μιλώντας δυνατά και πίνοντας τσίπουρο, επιβάλλουν την παρουσία τους και συμπαρασύρουν την πλατεία σε ένα πνεύμα

---

<sup>30</sup>Ο εκκλησιασμός αποτελεί ίσως την σημαντικότερη λειτουργία στην κοινωνική ζωή ιδιαίτερα των γυναικών στη Αγ. Παρασκευή. Η κυριακάτικη λειτουργία καθώς και οι διάφορες πανηγυρικές ακολουθίες σε σημαντικές γιορτές είναι το σημείο συνάθροισης των περισσότερων κατοίκων και κυρίως των γυναικών. Η εμφάνισή τους στην εκκλησία έχει ιδιαίτερη σημασία για την εικόνα τους, την εικόνα της οικογένειάς τους και το «τι θα πει ο κόσμος». Η απουσία τους από κάποια λειτουργία εγείρει ερωτήματα είτε για την υγεία της είτε για την ηθική της υπόσταση. Ο τρόπος ντυσίματος δηλώνει την κοινωνική της θέση καθώς και την οικονομική δυνατότητα. Έτσι πολλές από τις γυναίκες αγοράζουν καινούργια ρούχα ώστε να φορέσουν στην εκκλησία. Τέλος, στοιχείο καλής οικογενειακής κατάστασης αποτελεί η είσοδος της οικογένειας στον χώρο της Εκκλησίας. Μπαίνοντας στην εκκλησία, μπορείς να νιώσεις τα βλέμματα των εκκλησιαζόμενων καθώς και να παρατηρήσεις τα σχόλια που λαμβάνουν χώρα, ειδικά όσο αφορά «ξένους» ή κατοίκους άλλων συνοικιών.

γιορτής. Από την άλλη, οι άντρες κάθονται σε άλλα τραπέζια, κυρίως προς τον τοίχο του μαγαζιού, και παρατηρούν χαρούμενοι τις γυναίκες τους απολαμβάνοντας την ευχάριστη ατμόσφαιρα.

### **Συμπεράσματα**

Μέσα από το συγκεκριμένο εθνογραφικό παράδειγμα γίνεται φανερή η έντονη διαφοροποίηση και ο ανταγωνισμός μεταξύ δύο κυρίαρχων τοπικοτήτων στην Ζαγορά, και συγκεκριμένα μεταξύ της Αγίας Παρασκευής και των υπόλοιπων συνοικιών του χωριού που φαίνεται να έχουν μια συγκλίνουσα κοινωνική ταυτότητα. Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας επίκεντρο αποτέλεσε η συνοικία της Αγίας Παρασκευής, στην οποία λαμβάνει χώρα και το παράδειγμα των συναντήσεων που αποτέλεσε κεντρικό άξονα στη συγκεκριμένη έρευνα. Κατά συνέπεια, προσπάθησα να εξετάσω το πώς κατασκευάζεται η ταυτότητα των «άλλων» συνοικιών ώστε να κατανοήσω τις διαδικασίες και τους παράγοντες νοηματοδότησης του ανήκειν στην υπό διερεύνηση συνοικία. Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενα κεφάλαια, παρατηρείται έντονη διαφοροποίηση μεταξύ των μεθόδων κοινωνικοποίησης των συνοικιών παρατηρώντας εντονότερο βαθμό κοινωνικής συνοχής και συγκρότησης ταυτότητας στην Αγία Παρασκευή. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η ιστορική και κυρίως η οικονομική εξέλιξη των συνοικιών της Ζαγοράς έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία κατασκευής των διαφορετικών τοπικοτήτων. Οι κάτοικοι της Αγίας Παρασκευής ήταν φτωχοί και μικρής κλίμακας αγρότες, επικεντρωμένοι στην παραγωγή τους, που εκτείνονταν χωρικά γύρω από την συνοικία τους σε αντίθεση με τους εύπορους κατοίκους των άλλων συνοικιών. Η οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση είχε σαν αποτέλεσμα την έντονη σύνδεση μεταξύ τους και συγχρόνως τη διαφοροποίηση με τους κατοίκους των υπόλοιπων συνοικιών. Όπως αναφέρεται και στον Appadurai (1995) η θεωρητική προσέγγιση του οποίου παρουσιάστηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, έτσι και στην περίπτωση της Αγίας Παρασκευής, η τοπικότητα είναι ένα κοινωνικό επίτευγμα με έντονο σχεσιακό χαρακτήρα και η οποία οφείλεται στους στενούς δεσμούς που αναπτύχθηκαν μεταξύ των κατοίκων της συγκεκριμένης συνοικίας και κυρίως σε αντιδιαστολή με τους κατοίκους των άλλων συνοικιών. Ωστόσο, σήμερα παρατηρείται μια διαφοροποίηση της τοπικής ταξινόμησης/ιεράρχησης σε σχέση με το παρελθόν αφού πλέον οι κάτοικοι της Αγίας Παρασκευής αποτελούν τους σημαντικότερους εκπροσώπους της τοπικής διοίκησης



και οικονομικής διαχείρισης. Η ανάπτυξη του Αγροτικού Συνεταιρισμού Ζαγοράς και η επιρροή του συνεταιριστικού πνεύματος υπήρξε καθοριστικός παράγοντας στην μετάβαση των κατοίκων της Αγίας Παρασκευής προς μια κατάσταση εξουσίας. Σύμφωνα με την Γκέφου- Μαδιανού (2006:49-50), η απόδοση κοινωνικής ταυτότητας έχει άμεση σχέση με την εξουσία και την ικανότητα επιβολής της συγκεκριμένης ταυτότητας. Αν και στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν υπάρχει το φαινόμενο της μειονότητας και της επιβολής της κυρίαρχης ταυτότητας σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, ωστόσο παρατηρείται η καθιέρωση των μορφών κοινωνικοποίησης ακόμα και παραδόσεων, που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της συνοικίας της Αγίας Παρασκευής, σε ολόκληρη τη Ζαγορά χαρακτηρίζοντάς τα ως κοινά. Επιπλέον, ο έντονος κοινοτισμός των κατοίκων της Αγίας Παρασκευής έχει πολιτικές προεκτάσεις αφού αρκετοί κάτοικοι, μεταξύ των οποίων και γυναίκες, είτε κατέχουν αξιώματα στο πλαίσιο του Δήμου και του Αγροτικού Συνεταιρισμού είτε έχουν βλέψεις για μελλοντικά, γεγονός που διευκολύνεται μέσα από την μαζική υποστήριξη υποψηφίων της συγκεκριμένης συνοικίας.

Η τοπικότητα σωματοποιείται μέσω των τελετουργιών, οι οποίες εντοπίζουν τα σώματα σε κοινωνικά και χωρικά ορισμένες κοινότητες. Οι πρωινές επισκέψεις των γυναικών για καφέ αποτελούν μια τέτοια τελετουργία που ως ένα βαθμό διατηρεί και αναπτύσσει την κοινωνική ταυτότητα της συνοικίας. Οι άντρες της Αγίας Παρασκευής και ο τρόπος κοινωνικοποίησης τους στα καφενεία της περιοχής αποτελεί για τους ίδιους ένα τρόπο διασκέδασης καθώς και αποφυγής της οικίας, ο οποίος αποτελεί τον κατεξοχήν χώρο οικιακών εργασιών από τις γυναίκες. Ωστόσο, η ύπαρξη τους στην πλατεία αποτελεί στην πραγματικότητα μια στρατηγική διεκδίκησης της παραδοσιακής αντίληψης για τον αντρικό τους ρόλο. Αυτή η ταυτότητα δεν αντιδιαστέλλεται με την γυναικεία αλλά με τον εκσυγχρονισμό και την πιθανότητα αλλοίωσης της κοινωνικής δομής της συνοικίας τους. Αντίστοιχα, οι γυναίκες μέσω των συναντήσεων αυτών ενισχύουν την διαφοροποίησή τους από τις υπόλοιπες συνοικίες, διατηρώντας την ισχύ της δικής τους μέσω της συνεκτικής κοινωνικής της δομής, που παράγεται σε μεγάλο βαθμό μέσα από τις δραστηριότητες τους.

Τόσο οι άντρες όσο και οι γυναίκες δεν αποτελούν παθητικά άτομα αλλά δρώντα υποκείμενα και μέλη μιας ευρύτερης κοινωνικής ομάδας και συγκεκριμένα της συνοικίας τους. Παρόλο που παραδοσιακά η δράση των ανδρών και των γυναικών λαμβάνει χώρα σε διαφορετικές χωρικότητες, αυτές οι χωρικότητες δεν

αποτελούν το μοναδικό παράγοντα κοινωνικής διαφοροποίησης. Ο διαχωρισμός μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας δεν είναι ξεκάθαρος αλλά αντίθετα οι δύο χώροι διαπλέκονται σε όλες σχεδόν τις πτυχές της καθημερινότητάς τους και παράλληλα δεν ταυτίζονται με τις γυναίκες ή τους άντρες. Όπως έχει παρουσιαστεί και στα προηγούμενα κεφάλαια, οι επισκέψεις στις οικίες αν και φαινομενικά αποτελούν ιδιωτική δραστηριότητα έχει αρκετά χαρακτηριστικά δημοσίου χώρου. Ο ανεπίσημος χαρακτήρας των επισκέψεων πέρα από την κοινωνική εγγύτητα των γυναικών υποδηλώνει και την προσβασιμότητα και ανοιχτότητα του χώρου της οικίας, χαρακτηριστικά που συνήθως απαντώνται σε δημόσιους χώρους. Ο τρόπος δόμησης των σπιτιών με κοινές αυλές και δρόμους καθιστά αδύνατη την οριοθέτηση της ιδιωτικής από την δημόσια σφαίρα και αντίστοιχα η ύπαρξη σπιτιών ακριβώς στα όρια της πλατείας της συγκεκριμένης συνοικίας θολώνει τα όρια της ως δημόσιου χώρου. Το πιο χαρακτηριστικό όμως παράδειγμα αυτής της διαπλοκής των δύο σφαιρών αποτελούν οι κυριακάτικες συναντήσεις των γυναικών στην πλατεία, κατά τις οποίες φαίνεται να αντιστρέφονται οι ρόλοι ως προς το τι θεωρούνταν αντρικό και γυναικείο καθώς και ποια η σφαίρα δραστηριοποίησής τους. Οι δραστηριότητες των γυναικών λαμβάνουν χώρα τόσο εντός της οικίας όσο και εκτός αυτής, όπως αντίστοιχα και των αντρών, γεγονός που επιβεβαιώνει τη δυσκολία απόλυτου προσδιορισμού της συγκεκριμένης συνοικίας αποκλειστικά μέσα από το πρίσμα των κατηγοριών «οικιακό/ιδιωτικό» - «δημόσιο». Ωστόσο είναι σημαντικό να τονιστεί ότι όλες οι παραπάνω δραστηριότητες λαμβάνουν χώρα μόνο στο πλαίσιο της συνοικίας της Αγίας Παρασκευής ενώ αντίθετα οι κάτοικοι των άλλων συνοικιών δεν παρουσιάζουν κανένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό κοινωνικοποίησης είτε μεταξύ τους είτε με τις υπόλοιπες συνοικίες.

Οι γυναίκες αποτελούν την ομάδα εκείνη που, θα μπορούσε κανείς να πει, ότι μέσω των δραστηριοτήτων τους, της χρήσης του χώρου και της παραγωγής της ταυτότητάς τους συντελούν στην διατήρηση της κοινωνικής δομής της συνοικίας καθώς και της επιρροής της στο πλαίσιο του χωριού και σε αντιδιαστολή με τις υπόλοιπες συνοικίες. Κατά συνέπεια, οι γυναίκες της Αγίας Παρασκευής δεν χαρακτηρίζονται από ανεπίσημη ισχύ μέσω της προνομιακής θέσης τους στο πλαίσιο της οικίας αλλά αντίθετα έχουν την πραγματική ισχύ και ικανότητα να διατηρήσουν την κοινωνική ταυτότητα της συνοικίας τους. Αποτελούν δρώντα υποκείμενα, μη υποταγμένα αλλά αντιθέτως φορείς κοινωνικής δράσης που επηρεάζουν το σύνολο της συνοικίας τους και κατά συνέπεια του χωριού.

Επιχειρώντας μια προσπάθεια υπέρβασης του αξιακού διπόλου «οικιακό/ιδιωτικό – δημόσιο» θα μπορούσαμε να πούμε ότι στην Αγία Παρασκευή παρατηρείται σύνδεση μεταξύ των εννοιών του συλλογικού και του τοπικού. Ο χώρος της οικίας έχει έντονα δημόσιο χαρακτήρα και λειτουργεί ως εργαλείο για την περεταίρω κοινωνική συγκρότηση της συνοικίας. Οι γυναίκες μέσω των καθημερινών επισκέψεων για καφέ, ενισχύουν τον σχεσιακό χαρακτήρα της τοπικότητας, δημιουργώντας την αίσθηση της κοινωνικής αμεσότητας. Συμπληρωματικά, οι άντρες και η παρουσία τους στα καφενεία/καφέ της πλατείας φαίνεται να εξωτερικεύουν την συγκεκριμένη τοπικότητα φροντίζοντας για την διατήρησή της καθώς και την επιβολή της έναντι των υπόλοιπων συνοικιών. Κατά συνέπεια οι έννοιες του «έξω» και του «μέσα» δεν αντιπροσωπεύουν τις έννοιες δημόσιο και ιδιωτικό αλλά της συνοικίας και της μη συνοικίας.

Επιστρέφοντας στο ερευνητικό ερώτημα, η τοπικότητα και η διαδικασία κατασκευής και αναπαραγωγής της, παίζει σημαντικό ρόλο στην συνοικία της Αγίας Παρασκευής αλλά και ολόκληρης της Ζαγοράς. Αποτελεί παράγοντα διαφοροποίησης μεταξύ των συνοικιών και ταυτόχρονα διεκδίκησης κυριαρχίας για τους κατοίκους της Αγίας Παρασκευής. Επιπροσθέτως, η κοινωνική κατασκευή των έμφυλων ρόλων δεν αναπαράγεται ούτε σχετίζεται αποκλειστικά με το αξιακό δίπολο «οικιακό/ιδιωτικό- δημόσιο». Οι δυο χώροι χρησιμοποιούνται ως τόποι για την επιτέλεση των έμφυλων δραστηριοτήτων των κατοίκων αλλά δεν ταυτίζονται. Αντίθετα., τόσο οι γυναίκες όσο και οι άντρες στην συγκεκριμένη συνοικία αποτελούν δρώντα υποκείμενα τα οποία χρησιμοποιούν τον δημόσιο αλλά και τον ιδιωτικό χώρο για να αναπτύξουν στρατηγικές διαμόρφωσης κοινωνικών αξιών δημιουργώντας ένα πλαίσιο τοπικής νοηματοδότησης. Κατά συνέπεια η τοπική ταυτότητα της Αγίας Παρασκευής συνδέεται περισσότερο με την συμβολική έννοια της «συνοικίας», η οποία εκφράζει την διαφοροποίηση, ίσως και αντιπαλότητα, σε σχέση με τις υπόλοιπες συνοικίες και σε δεύτερο βαθμό με τα υπόλοιπα χωριά του Πηλίου. Ο «ξένος» για τους Περαχωρίτες δεν είναι μόνο ο εκτός Ζαγοράς επισκέπτης, αλλά μπορεί να είναι και κάποιος από τις άλλες συνοικίες, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από τους Περαχωρίτες ως «*αυτοί από σ'απέρα*». Για τους Περαχωρίτες ισχύει ο όρος «*το σπίτι μου, σπίτι σου*» ενώ ταυτόχρονα θεωρούν την πλατεία ως «δική τους». Οι έννοιες οικιακό και δημόσιο δεν διαχωρίζονται αλλά αποτελούν το πεδίο δράσης συγκρότησης της τοπικής τους ταυτότητας.

Σύμφωνα με τον Παπαταξιάρχη (1990: 332) “*Η τοπική κοινωνία ως «χωριό» αποτελεί όψη του ανδρικού συμποσιασμού, είναι οργανωμένη σύμφωνα δε με τον κώδικα της διάχυτης αμοιβαιότητας αλλά και της κοσμικής ετεροδοξίας του καφενείου*”. Ωστόσο μέσα από το συγκεκριμένο ερευνητικό παράδειγμα και παραφράζοντας την παραπάνω θέση ως αποτέλεσμα των συμπερασμάτων της παρούσας ερευνητικής διαδικασίας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η τοπική κοινωνία ως «*συνοικία*» αποτελεί όψη του γυναικείου συμποσιασμού, είναι οργανωμένη σύμφωνα με τον κώδικα της ανταλλαγής αλλά και της κοινωνικοποίησης της οικίας.

## Βιβλιογραφία

### Ελληνόγλωσση

Γκέφου-Μαδιανού, Δ. (1993). Ανθρωπολογία Οίκοι: Για μια κριτική της «Γηγενούς Ανθρωπολογίας». *Διαβάζω, Αφιέρωμα: Κοινωνική Ανθρωπολογία*, 323:44-51.

Γκέφου-Μαδιανού, Δ. (2002). Αναστοχαστική ανθρωπολογία και ακαδημαϊκός χώρος: Τροχιές, διλήμματα, προοπτικές. Στο *Το Παρόν του Παρελθόντος: Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία (επιμ.)*, σσ. 383-400. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας

Γκέφου-Μαδιανού, Δ. (2006). «Στο πρόσωπο του άνδρα μου εμένα βλέπουν»: Το «δημόσιο» και το «ιδιωτικό» ως τόποι κατασκευής της έμφυλης ταυτότητας. Στο Δ. Γκέφου-Μαδιανού (επιμ.), *Εαυτός και «Άλλος» Ενοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*, (σ. 111-170). Αθήνα: Gutenberg

Καπανιάρης, Α και Βαλασσάς, Δ (2017). *Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς Πηλίου 1916-2016. Ένας αιώνας συνεταιριστικής παράδοσης και αγώνα*. Ζαγορά: Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς Πηλίου

Καραβίδας, Κ.Δ. (1981). *Το πρόβλημα της αυτονομίας. Σοσιαλισμός και Κοινοτισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Κορδάτος, Ι (1975). *Ιστορία του Αγροτικού Κινήματος στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδοσεις Μπουκουμάνη

Κουρούκλη, Μ. (1978). Οι ανθρωπολογικές έρευνες στην Ελλάδα. *Σύγχρονα Θέματα*, 1, 83-90

Λαμπίρη-Δημάκη, Ι. (1990). Η κοινωνική έρευνα στον ελληνικό αγροτικό χώρο. Στο Μ. Κομνηνού και Ε. Παπαταξιάρχης (επιμ.) *Κοινότητα, Κοινωνία και Ιδεολογία. Ο Κωνσταντίνος Καραβίδας και η Προβληματική των Κοινωνικών Επιστημών*. σσ.170-192. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Μπακαλάκη, Α. (1994). Εισαγωγή. Από την ανθρωπολογία των γυναικών στην ανθρωπολογία των φύλων. Στο Α. Μπακαλάκη (επιμ.) *Ανθρωπολογία, Γυναίκες και Φύλο*, σσ. 13-74. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια

Παπαγεωργίου, Κ. (2004). *Βιώσιμη Συνεταιριστική Οικονομία, Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Σταμούλης.

Παπαταξιάρχης, Ε. (1990). «Διά την σύστασιν και ωφέλειαν της κοινότητος του χωριού»: Σχέσεις και σύμβολα της εντοπιότητας σε μια αιγαιακή κοινωνία. Στο Μ.

Κομνηνού και Ε. Παπαταξιάρχης (επιμ.) *Κοινότητα, Κοινωνία και Ιδεολογία. ΟΚωνσταντίνος Καραβίδας και η Προβληματική των Κοινωνικών Επιστημών*. σσ.332-372. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Παπαταξιάρχης, Ε (1992). Εισαγωγή. Από τη σκοπιά του φύλου: Ανθρωπολογικές θεωρήσεις της σύγχρονης Ελλάδας. Στο *Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα. Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις* (επιμ), σσ. 11-98. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη-Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Παπαταξιάρχης, Ε. (2003). Η κοινωνική ανθρωπολογία στη μεταπολεμική Ελλάδα: Τα πρώτα βήματα. Στο Ι. Λαμπίρη-Δημάκη (επιμ.), *Κοινωνικές Επιστήμες και Πρωτοπορία στην Ελλάδα 1950-1967. Ειδικό Αφιέρωμα*, (σ. 115-154). Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Παπαταξιάρχης, Ε και Παραδέλλης, Γ (2006). *Ταυτότητες και Φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα Ανθρωπολογικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια

### **Ξενόγλωσση**

Appadurai, A. (1995). Production of Locality. Στο R. Fardon (επιμ.) *Counterworks: Managing the Diversity of Knowledge*, UK: Routledge, σσ. 204-226

Appadurai, A. (2005). Grassroots Globalization and the Research Imagination. Στο A. Appadurai (επιμ.) *Globalization*, London: Duke University Press, σσ. 1-21

Aswad, D. (1974). Visiting patterns among Women of the Elite in a Small Turkish City. *Anthropological Quarterly*, 47 (1), pp. 9-27

Cohen, A.P. (1985). *The Symbolic Construction of Community*, London: Tavistock

Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press

Bourdieu, P. (1992). *The Logic of Practice*, Standford, California: Stanford Univeristy Press

Bourdieu, P. (1998). *Masculine Domination*, Standford, California: Stanford Univeristy Press

Douglas, M (2004). *Natural Symbols*, London: Routledge

Dubisch, J. (1992). Κοινωνικόφύλο, συγγένεια και θρησκεία: Αναπλάθοντας την ανθρωπολογία της Ελλάδας. Στο Ε. Παπαταξιάρχης (επιμ.) *Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα. Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις* (επιμ), σσ. 99-126. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη- Πανεπιστήμιο Αιγαίου

- Dubisch, J. ([1995] 2000). *In a Different Place: Pilgrimage, Gender, and Politics at a Greek Island Shrine*. Princeton: Princeton University Press. Ελληνική Έκδοση 2000: *Το Θρησκευτικό Προσκύνημα στη Σύγχρονη Ελλάδα. Μια Εθνογραφική Προσέγγιση*, 209-286. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια
- Du Boulay, J. (1986). Women-Images of Their Nature and Destiny in Rural Greece. Στο J. Dubisch, *Gender and Power in Rural Greece* (επιμ.), (σ.139-168). Princeton: Princeton University Press
- Campbell, J. K. (1966). Honour and the devil. Στο J. Peristiany, *Honour and Shame: The Values of Mediterranean Society* (επιμ.), (σ. 141-170). Chicago: University of Chicago Press
- Cowan, J. (1990). *Dance and the Body Politic in Northern Greece*. Princeton: Princeton University Press
- Engels, F. ([1884] 1972). *The Origin of the Family, Private Property and the State*. London: Penguin Group
- Friedl, E. (1962). *Vassilika: A Village in Modern Greece*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Friedl, E. (1967). The Position of Women: Appearance and Reality, *Anthropological Quarterly*, 40 (3), pp. 97-108
- Gilmore, D. (1987). Introduction. The shame of dishonor. Στο D. Gilmore, *Honor and Shame and the Unity of the Mediterranean* (επιμ.), (σ. 2-21). Washington: AAA special publ., No. 22.
- Godelier, M. 1999. *The Enigma of the Gift*. Nora Scott (μτφ). Bodmin, Cornwall: MPG Books
- Gupta, A και Ferguson, J. (1997). Culture, Power, Place: Ethnography at the End of an Era. Στο A. Gupta και J. Ferguson (επιμ.) *Culture, Power, Place. Explorations in Critical Anthropology*, London: Duke University Press, σσ. 1-29
- Herzfeld, M. (1980). Honour and Shame: Problems in the Comparative Analysis of Moral Systems, *Man, New Series*, 15, 339-351
- Herzfeld, M. (1986). Within and without: the category of 'female' in the ethnography of modern Greece. Στο J. Dubisch, *Gender and Power in Rural Greece* (επιμ.), (σ. 215-233). Princeton: Princeton University Press
- Lamphere, L. (1974). Strategies, Cooperation and Conflict Among Women in Domestic Groups. Στο M. Rosaldo Z. and L. Lamphere (επιμ.), *Woman, Culture and Society*, (σ. 97-112). Stanford, California: Stanford University Press

- Latour, B (1999b). On recalling ANT. *The Sociological Review*. 47:S1. Oxford: Blackwell Publishers
- Lawrence, D & Low, S. (1990). The built environment and spatial form. *Annual Review of Anthropology*, 19, 453-50
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Oxford: Blackwell
- Lovell, N (1998a). Introduction. Στο N. Lovell (επιμ) *Locality and Belonging*, London and New York: Routledge, σσ.1-23
- Lovell, N (1998b). Wild gods, containing wombs and moving posts: emplacement and transience in Watchi belonging. Στο N. Lovell (επιμ) *Locality and Belonging*, London and New York: Routledge, σσ.53-77
- Mauss, M. (1966). *The Gift*. London: Cohen & West LTD
- Nelson, C. (1974). Public and Private Politics: Women in the Middle Eastern World. *American Ethnologist*, 1 (3), σσ. 551-563
- Ortner, S. B. (1974). Is Female to Male as Nature is to Culture? Στο M. Rosaldo Z. and L. Lamphere (επιμ.), *Woman, Culture and Society*, (σ. 67-87). Stanford, California: Stanford University Press
- Pitt-Rivers, J. (1966). Honour and social status. Στο J. Peristiany, *Honour and Shame: The Values of Mediterranean Society*, (σ.19-78). Chicago: University of Chicago Press.
- Redfield, R. (1960) *The Little Community and Peasant Society and Culture*, Chicago: University of Chicago Press.
- Rosaldo, Z.M. (1974). Woman, Culture and Society: A Theoretical Overview. Στο M. Rosaldo Z. and L. Lamphere, *Woman, Culture and Society*, (σ. 17-42).Stanford: Stanford University Press.
- Sacks, K. (1974). Engels revisited: women, the organization of production and private property. Στο M. Rosaldo Z. and L. Lamphere, *Woman, Culture and Society*, (σ. 207-222).Stanford: Stanford University Press.